

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristina Župevc

Vpliv političnega zaupanja na proteste

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristina Župevc

Mentor: akad. prof. dr. Slavko Splichal

Vpliv političnega zaupanja na proteste

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Hvala Avgustu Župevc in Mariji Župevc za vso njuno podporo.

Vpliv političnega zaupanja na proteste

Diplomsko delo empirično raziskuje povezanosti in vpliv političnega zaupanja in občutka notranje politične učinkovitosti na protestno participacijo. Moje hipoteze so, da politično zaupanje zavira protestno aktivnost, občutek notranje politične učinkovitosti pa jo spodbuja. Uporabljam podatke iz raziskave Slovensko javno mnenje 2013 in s pomočjo orodij multivariatne analize iščem odgovore na zastavljena vprašanja. Rezultati so nepričakovani; potrdi se le šibka pozitivna povezanost med notranjo politično učinkovitostjo in protestno participacijo, povezanost med političnim zaupanjem in protesti pa se izkaže za nelinearno. Protestna aktivnost je najvišja pri tistih z najnižjim ali pri tistih z najvišjim političnim zaupanjem. Ta presenetljiv odnos zaupanja in protestne aktivnosti skušam razložiti z večznačnostjo političnega zaupanja na eni strani in prehajanjem protestne aktivnosti na različna področja političnega in družbenega delovanja na drugi strani. Oblike protestnega delovanja postajajo vedno bolj konvencionalno politično izražanje in niso niti najmanj vezane le na nezaupljivega državljana, čeprav obenem ostajajo njegovo najmočnejše orodje, kadar ga potrebuje.

Ključne besede: politična participacija, protestna participacija, zaupanje v politične oblasti, zaupanje v politični režim, notranja politična učinkovitost.

Influences of political trust on protesting

This paper presents empirical research on influences political trust and internal political competency could have on protest participation. I hypothesize that political trust correlates negatively with protest participation, while the feeling of internal political competency correlates positively with protest participation. I use data taken from Slovenian public opinion poll from 2013 and search for answers with the help of multivariate analysis. The results are unexpected; only a slight positive correlation between internal political competency and protest participation is confirmed, while the correlation between political trust and protest participation seems to be non-linear. I try to explain this relationship of trust and protest activity with a multilayer character of political trust on one hand and shifting of protest activity on different fields of political and social participation on the other. Forms of protest are becoming more and more conventional and are not being used exclusively by untrusting citizens, though they remain its strongest weapon.

Keywords: political participation, protest participation, trust in incumbent government, trust in political regime, internal political efficacy.

Kazalo

1 Uvod	7
2 Politična participacija	11
2.1 Pomen in definicija pojma	11
2.2 Oblike politične participacije	11
2.3 Vsebina politične participacije in legitimnost	13
2.4 Protestna participacija	13
2.5 Upad institucionalne politične participacije	14
2.6 Digitalizacija politične participacije	15
3 Politično zaupanje	18
3.1 Pomeni in definicija pojma	18
3.2 Politično zaupanje in politična participacija	18
3.3 Zaupanje v politične oblasti in zaupanje v politični režim	19
3.4 Politično zaupanje in legitimnost političnih subjektov	20
3.5 Upadanje političnega zaupanja	21
4 Politična učinkovitost	23
4.1 Pomeni in definicija pojma	23
4.2 Notranja in zunanja politična učinkovitost	23
5 Empirični del	25
5.1 Raziskovalni model	25
5.2 Hipoteze	25
5.3 Vprašalnik in vzorec	27
5.4 Operacionalizacija spremenljivk	28
5.4.1 Protestna participacija	28
5.4.2 Notranja politična učinkovitost	29
5.4.3 Zaupanje v politične oblasti	31
5.4.4 Zaupanje v politični režim	33
5.5 Rezultati	36
5.5.1 Odvisna spremenljivka: protestna participacija	36

5.5.2	Zaupanje v oblasti, zaupanje v režim, zanimanje za politiko	38
5.5.3	Preverjanje hipotez	41
5.5.3.1	Kaj so še razkrili korelacijski koeficienti	42
5.5.4	Napovedovanje protestne aktivnosti	42
5.5.5	Poskus reševanja neučinkovitega modela	44
5.5.5.1	Nenormalna porazdelitev odvisne spremenljivke	44
5.5.5.2	Nelinearna povezanost spremenljivk	44
5.6	Interpretacija rezultatov	47
6	Sklep	49
7	Literatura	53

1 Uvod

Protest je že dolgo del vsakdanjega političnega izražanja in vsako pomembno državljansko gibanje, ki pritegne širok krog posameznikov, še bolj poskrbi za to. V zadnjih letih se celo zdi, da različna politična vprašanja in z njimi povezana gibanja prehajajo iz enega protesta v drugega in da se val ne ustavi več, temveč prerašča v nekakšno vseskozi trajajočo aktivno kritično javno debato, ki se odvija v različnih forumih. Podobno je tudi v slovenskem političnem prostoru. Pred nekaj leti se je širša slovenska javnost protestno mobilizirala zaradi nezadovoljstva z delovanjem takratnih političnih oblasti. Protestne aktivnosti državljanov so se, sicer v manjšem obsegu, a ne dosti manj pogosto, nadaljevale tudi po zamenjavi oblasti, usmerjene v reševanje vedno novih političnih vprašanj.

Protestna participacija kot nekonvencionalno politično izražanje se je premaknila še korak globlje v področje konvencionalnega in postala povsem normalno politično izrazno sredstvo. Na drugi strani v večini modernih demokratičnih držav tradicionalne oblike politične participacije močno upadajo (Putnam 1995; Putnam 2000), vendar mnogi v tem ne vidijo nikakršne grožnje demokraciji, temveč le preselitev političnega udejstvovanja na druga, neformalna in včasih celo zasebna področja delovanja. Bolj zaskrbljujoče se zdi splošno upadanje političnega zaupanja; marsikje v modernih demokracijah smo priča vedno manjšemu zaupanju v politične oblasti in naraščajočemu političnemu cinizmu (Newton in Norris 2000). Prav globalni upad političnega zaupanja je tisto, kar povzroča strah ob povečevanju protestne aktivnosti. Če je eden od dejavnikov povečevanja števila in obsega političnih protestov izguba zaupanja v politične oblasti, potem to lahko ogroža legitimnost političnih oblasti in režima, ki je ključnega pomena za demokratično vladanje.

Demokracija je danes na preizkušnji predvsem zaradi globalizacije in transnacionalizacije političnega odločanja. Multinacionalne korporacije izsiljujejo nacionalne vlade z grožnjo umikanja kapitala in ukinjanja delovnih mest in imajo vedno večji vpliv na njihove nacionalne politike. To postavlja pod vprašaj suverenost nacionalnih vlad in legitimnost političnih odločitev, ki se sprejemajo v arenah, na katere navadni državljani nimajo več vpliva.

Nekaj podobnega se pravkar dogaja v Evropski uniji, ko naša nadnacionalna vlada v tajnosti vodi pogajanja z ZDA o transatlantskem trgovinskem sporazumu. Sporazum TTIP (Transnational Trade and Investment Partnership) že po svoji vsebini predstavlja resno grožnjo evropski demokraciji. Poleg zelo zaskrbljujočih postavk, ki spodkopavajo socialne, zdravstvene in okoljske pravice državljanov, uvaja sporazum za reševanje sporov med posameznimi državami in tujimi vlagatelji arbitražna sodišča, prek katerih bi mednarodne korporacije lahko tožile nacionalne vlade zaradi sprejemanja zakonodaje, ki bi vodila v izpad njihovega dobička. Arbitri, ki so v resnici korporacijski odvetniki, bi imeli možnost razveljaviti suverene odločitve nacionalnih vlad. Takšna arbitražna sodišča, ki sicer že delujejo po vsem svetu v okviru bilateralnih sporazumov, nevoljenim transnacionalnim korporacijam omogočajo, da narekujejo politike demokratično izvoljenih nacionalnih vlad (Crouch 2014; Williams 2015).

Demokracija pomeni vladavino ljudstva, omenjena praksa pa bi prinesla vladavino korporacij in kapitala. Državljeni bi sicer še vedno lahko politično participirali, vendar njihovo početje ne bi imelo nikakršnega političnega vpliva, saj korporacije, ki bi odločitve dejansko sprejemale, niso odgovorne volivcem. Vendar državljeni ne bi smeli pozabiti, da niso samo volivci, temveč tudi potrošniki. Evropski trg je tako velik, da njegova tržna moč prinaša tudi določeno politično moč. Že z discipliniranim pristopom tržnega bojkota bi lahko evropski državljeni dosegli, da korporacije, če želijo privabiti evropskega potrošnika, upoštevajo nacionalne restrikcije in zakonodaje in ne postavljajo svojih pogojev nad suverenost posameznih držav (Giegold 2015).

Nevarnosti demokraciji pa ne predstavlja le vsebina sporazuma, temveč tudi način, kako se sporazum sprejema oz. skoraj popolna tajnost, v kateri potekajo pogajanja. Javnost je bila o sporazumu in njegovi vsebini popolnoma neobveščena in je do kakršnihkoli relevantnih informacij prišla le preko neuradnih uhajanj in razkritij podatkov. Pravzaprav tudi večina predstavnikov nacionalnih in celo evropskega parlamenta ni imelo dostopa do bistveno več informacij. Evropska komisija nastopa vedno bolj kot neodvisen organ, čeprav je zavezana upoštevanju interesov držav članic, še bolj pa skupnemu interesu evropskih državljanov. Njena prizadevanja za zagotavljanje transparentnosti pri pogajanjih glede sporazuma so precej

neprepričljiva (Davies Boren 2015; Giegold 2015). Namesto javnosti in nacionalnih političnih predstavnikov pa so imeli pomembno besedo pri oblikovanju sporazuma korporativni interesi in nič presenetljivega ni, če je večina postavk sporazuma v prid prav njim (Crouch 2014).

Državljanje je netransparentnost delovanja Komisije zmotila vsaj toliko – če ne še bolj – kot njeno neučinkovito delovanje ali morebitno sprejetje škodljivega sporazuma. Zavladalo je široko nezaupanje v oblasti na nacionalni in na evropski ravni ter v politično delovanje velikih korporacij. Ljudje političnim in ekonomskim akterjem, ki trdijo, da delajo v njihovo korist, ne verjamejo več “na besedo” (Crouch 2014).

Evropska javnost, ki ji je onemogočeno učinkovito politično vplivanje, se je odzvala z množičnimi demonstracijami in široko mobilizacijo civilne družbe na različnih področjih ter tako pokazala, da ni pripravljena tako lahko predati (vse) svoje suverenosti nadnacionalni entiteti, še manj pa tržnim subjektom. Po najnovjšem razkritju dokumentov (Greenpeace 2016) celo kaže, da bo prav tajnost oblikovanja sporazuma morda najbolj ogrozila njegovo sprejetje. Komisija je prav zaradi netransparentnosti delovanja izgubila največ svoje kredibilnosti in legitimnosti. Državljanje še vedno premorejo določeno politično moč, tudi kadar so njihove pravice ogrožene s strani najmočnejših ekonomskih in političnih subjektov, vendar to moč vedno manj izvajajo prek tradicionalne politične participacije in vedno bolj prek neinstitucionalnih in spontanih oblik protestne participacije.

Osrednji raziskovalni problemi te naloge so protestna participacija (kot dimenzija politične participacije), politično zaupanje in politična učinkovitost ter odnosi in povezanosti med njimi. Iz obsežne literature, ki preučuje te pomembne elemente politične kulture, je hitro razvidno, da obstajajo splošno priznane in empirično večkrat potrjene povezanosti zaupanja in učinkovitosti s politično participacijo. Medtem ko se občutek politične učinkovitosti pozitivno povezuje z vsemi oblikami politične participacije, pa se politično zaupanje z nekaterimi oblikami participacije povezuje pozitivno, z drugimi pa negativno. Zanima me, ali je mogoče s kombinacijo teh dveh političnih prepričanj pojasnjevati protestno aktivnost posameznika. Pričakujem, da se bodo potrdile teoretske predpostavke o negativnem vplivu političnega zaupanja

in pozitivnem vplivu politične učinkovitosti na protestno aktivnost.

Prvi del naloge vsebuje teoretsko izhodišče in definicije odvisne in neodvisnih spremenljivk. Drugi del je empiričen; v njem so najprej predstavljeni raziskovalni model, hipoteze in operacionalizacija spremenljivk, nato sledijo opisne statistike in frekvenčna porazdelitev spremenljivk, na koncu pa še rezultati korelacijske in regresijske analize za napovedovanje protestne aktivnosti z interpretacijo rezultatov.

2 Politična participacija

2.1 Pomen in definicija pojma

Politična participacija je osnova za obstoj demokratičnega političnega režima, saj brez participacije državljanov ni demokracije. Participacija posameznike vpeljuje v politično življenje ter jim omogoča vplivati na politično odločanje. Ne samo državljani, politično participacijo potrebuje tudi politična oblast in režim. "Politični sistem se reproducira na podlagi /.../ sodelovanja državljanov v javnem oz. političnem življenju" (Adam 1991, 107). Prav tako si lahko oblasti le skozi politično participacijo državljanov pridobijo legitimnost, ki jo potrebujejo za opravljanje svojih političnih funkcij.

Klasična definicija politično participacijo opredeljuje kot dejavnosti državljanov, bolj ali manj neposredno usmerjene v vplivanje na izbiro političnih oblasti in njihovih dejanj (Verba in Nie 1972, 2). Definicija politične participacije praviloma vključuje štiri koncepte: *dejavnosti* oz. dejanja, ki jih izvaja navadni *državljan* z namenom *vplivanja* na *politiko* (Kaase in Marsh 1979, 42; Brady 1999, 737). Politika oz. politično v tej definiciji ne zadeva le procesov političnega odločanja, ampak tudi tržnega. Politična participacija je tudi politično potrošništvo, pojav, ko državljani z uporabo tržnih prijemov izražajo svoja politična prepričanja (Stolle in drugi 2005, 246). Potrošniki na podlagi političnih ali etičnih prepričanj izbirajo in bojkotirajo določene izdelke, proizvajalce ali storitve, s tem pa želijo doseči spremembo določenih institucionalnih ali tržnih vedenj. Materialne dobrine razumejo kot elemente kompleksnega družbenega in normativnega konteksta, kar bi lahko označili za politiko izdelkov (Stolle in drugi 2005, 246).

2.2 Oblike politične participacije

Državljeni lahko politično participacijo izvajajo na različne načine, z velikim številom različnih političnih dejanj. Ta dejanja so lahko zelo visoko regulirana in formalizirana (volitve), lahko le zmerno (peticije, pisma političnim predstavnikom), lahko pa so popolnoma neformalna in neregulirana s strani države (demonstracije). Pri pregledu časovnega razvoja različnih oblik političnega delovanja je jasno viden premik politične participacije s področja institucionalnega na

neinstitucionalno. K temu je veliko prispevala digitalizacija komuniciranja z internetom in mobilno telefonijo, brez katerih si v sodobnosti organizacije (zlasti množične) protestne participacije ni mogoče zamisliti.

Do sredine 60. letih prejšnjega stoletja je bilo raziskovanje politične participacije omejeno predvsem na volilno participacijo: glasovanje na volitvah, sodelovanje pri volilni kampanji in stike med predstavniki oblasti in posamezniki (Campbell in drugi 1954; Almond in Verba 1963). Ob koncu 60. let se je to preučevanje razširilo; zaradi vedno večjega vpliva organiziranih skupnosti in neposrednih stikov med državljani in političnimi predstavniki so se pojavile nove institucionalne oblike političnega delovanja (Verba in Nie 1972). Politična participacija se je delila na štiri preproste oblike: volilni udeležbi, sodelovanju v kampanjah in navezovanju stikov s predstavniki oblasti se je pridružilo udejstvovanje v lokalni skupnosti (Verba in Nie 1972). To so formalne oblike politične participacije, ki potekajo po uradnih in institucionaliziranih kanalih. Urejajo jih določena pravila in imajo vnaprej določeno strukturo ter potek.

Proti koncu 70. let je zaradi družbenih sprememb in valov protestov v naprednih demokracijah v politični teoriji postalo jasno, da politična participacija obsega še veliko več kot le institucionalizirane dejavnosti. Čeprav je preučevanje protestne participacije zaradi nerednosti in neformalnosti prineslo določene teoretske težave, novih oblik neinstitucionaliziranega političnega delovanja ni bilo več mogoče prezreti (Barnes in Kaase 1979). Delo *Political Action* (Barnes in Kaase 1979) lahko štejemo med začetke raziskovanja protestnega političnega vedenja. Ker so protestne oblike politične participacije neformalne in neinstitucionalne (podpisovanje peticij, udeležba na protestih, bojkot, stavka, neplačevanje najemnin, zasedba stavb, blokada prometa, poškodovanje lastnine in nasilne demonstracije), so bile v preteklosti razumljene kot neustaljeno, nenormalno in nezaželeno politično vedenje, ki se ni skladalo s takratnimi normami delovanja "poslušnega državljana", zato so bile poimenovane nekonvencionalne (Barnes in Kaase 1979). Konvencionalne pa so bile formalne in institucionalne oblike participacije, ki jih je politična teorija sprva preučevala. V tej razdelitvi je jasno merilo "konvencionalnosti" institucionaliziranost in reguliranost določenega političnega dejanja.

Danes so protestne oblike politične participacije del običajnega političnega življenja in ne veljajo več za nekonvencionalne, če konvencionalnost razumemo kot normalnost in ustaljenost, čeprav ostajajo neregulirane in neinstitucionalizirane. Potekajo po neformalnih kanalih in niso

urejene z uradnimi pravili. Ni uradnega članstva ali popisa udeležencev (izjema je peticija, ki je institucionalizirana oblika, vendar je po svoji vsebini protestno dejanje). Prav zato, ker nekonvencionalna politična participacija ohranja določeno "izrednost in izjemnost", jo je še vedno treba razlikovati od konvencionalnih oblik (Makarovič 2002, 70).

Prvi kriterij razlikovanja med protestno in institucionalizirano participacijo je komunikacijski kanal, po katerem participacija poteka, oz. oblika participacije. Vsake dejavnosti, usmerjene v spremembo oblasti ali zakonov, ne moremo označiti za protestno vedenje. Če se državljani odločijo za institucionaliziran, reguliran in formalen kanal, kot so na primer zbiranje podpisov za razpis referendumov, tožba na mednarodnem sodišču ali pismo uredniku časopisa, to ni protestna participacija.

2.3 Vsebina politične participacije in legitimnost

Drugi kriterij zadeva vsebino političnega dejanja – ali izraža podporo določenemu političnemu objektu ali nasprotovanje in željo po spremembi. Pri tej delitvi igra ključno vlogo legitimnost: v prvem primeru jo posameznik političnemu objektu podeljuje, v drugem pa odvzema.

Glede na to lahko politično participacijo ločimo na podporno in kritično (Inglehart in Catterberg 2002; Inglehart in Welzel 2005). Ta delitev participacije je zelo podobna delitvi med konvencionalno (institucionalno) in nekonvencionalno (protestno) participacijo; veliko konvencionalnih oblik participacije je podpornih in veliko nekonvencionalnih oblik je kritičnih. Bistvena razlika je, da vprašanje legitimnosti upošteva predvsem vsebino participacije – z uporabo podpornih (bolj ali manj konvencionalnih, torej institucionaliziranih) oblik participacije posameznik podeljuje legitimnost, z uporabo nasprotujočih oblik (nekonvencionalnih oz. protestnih) pa jo odvzema (Inglehart in Catterberg 2002; Inglehart in Welzel 2005).

2.4 Protestna participacija

V protestno participacijo spadajo politična dejanja, ki potekajo po neinstitucionalnih, neformalnih in nereguliranih kanalih in izražajo nasprotovanje oz. protest (usmerjena so v

spodbijanje legitimnosti političnih oblasti in njihovih odločitev). To je dimenzija politične participacije, ki jo naloga preučuje.

2.5 Upad institucionalne politične participacije

Tradicionalne konvencionalne oz. institucionalne oblike politične participacije upadajo v večini modernih demokratičnih držav. Ne le, da državljani v vedno manjši meri uporabljajo volilno participacijo, veliko manj se udeležujejo tudi v prostovoljnih organizacijah in drugih družbenih aktivnostih (Putnam 1995; Putnam 2000; Stolle in drugi 2005). Vedno manj je članstva v birokratiziranih organizacijah. Upadeta članstvo v hierarhičnih institucionalnih organizacijah, kot so sindikati, in članstvo v političnih strankah (Putnam 2000). Upada tudi volilna udeležba (Inglehart in Catterberg 2002).

Vendar zmanjšanje uporabe institucionalnih komunikacijskih kanalov še ne pomeni upada politične participacije (Stolle in drugi 2005). Ne smemo namreč upoštevati le tradicionalne ozke definicije politične participacije in zanemarjati drugih oblik političnega udeleževanja, ki so vedno bolj v porastu. Podporne oblike politične participacije so v upadu, vendar rastejo druge, kritične oblike politične participacije, ki so bolj avtonomne in individualne (Inglehart in Welzel 2002, 3). Sodobni državljani, še posebej mlajše generacije, se veliko raje udeležujejo v neformalnih mrežah z ohlapnejšo in manj hierarhično strukturo od tradicionalnih. Povečali so se število družbenih gibanj, obseg prostovoljstva in udeležba v protestni participaciji (Stolle in drugi 2005).

“Nove” oblike participacije ne le dopolnjujejo in nadomeščajo, ampak celo izpodrivajo “stare”, tradicionalne oblike (Putnam 2002, 411). Politično potrošništvo, podpisovanje in posredovanje spletnih peticij, spontano organiziranje protestov in shodov so le primeri tega, kako velik pomen pridobivajo neformalne povezave, individualizirane akcije in mobilizacija prek družbenih omrežij (Stolle in drugi 2005, 250).

Povečanje protestnega potenciala je “trajna lastnost demokratične množične javnosti in ne le trenutno povečanje političnega udeleževanja, ki bi skozi čas upadel” (Kaase in Marsh 1979, 524), kar velja v praktično vseh naprednih industrijskih družbah. Kritične oblike politične participacije so narasle do te mere, da peticije, protesti, bojkoti in druge tovrstne oblike politične

participacije niso več nekonvencionalne, temveč so postale bolj ali manj normalno delovanje nemajhnega dela državljanov v postindustrijskih družbah. Javnost v naprednih industrijskih družbah postaja vedno bolj kritična do avtoritet na splošno, še posebej pa do političnih (Inglehart in Catterberg 2002, 8).

2.6 Digitalizacija politične participacije

Eden izmed najpomembnejših dejavnikov modernizacije politične participacije je digitalizacija komuniciranja. Z vidika politične teorije se z njo odpira vprašanje, ali nove komunikacijske tehnologije zares prinašajo takšne novosti v politični participaciji, da lahko vsi državljani enakopravno sodelujejo v razpravi in odločanju, ali torej digitalizacija zares ponuja več možnosti za participativno demokracijo in demokratizacijo političnega procesa ter ustvarja nekakšen nov polis, ali le replicira stare vzorce in probleme demokratičnega procesa. Z vidika empiričnega preučevanja pa se pojavlja vprašanje, ali digitalizacija ponuja nove in drugačne kanale politične participacije, ali le preslikava stare, že obstoječe kanale v digitalno okolje.

V politični teoriji obstajajo nasprotujoči si pogledi na uporabo IKT v demokratičnem procesu: kiberoptimizem pravi, da novi mediji in tehnologije “prinašajo neslutene možnosti za neposredno, direktno demokracijo” (Franz 2003, 29), kiberpesimizem pa v sodobnih tehnologijah vidi “stare” težave elitistične dominace. Po eni strani internet kot nov komunikacijski medij omogoča “dodatne in izboljšane informacijsko-komunikacijske kanale med javno oblastjo in državljani” (Delakorda 2003, 82), torej bi lahko pričakovali, da “bogati, razširja in na ta način potencialno demokratizira pogoje in okoliščine za politično delovanje” (Oblak 2003, 65). A po drugi strani je bolj verjetno, da so nove informacijsko komunikacijske tehnologije le ponovno replicirale že obstoječe odnose. Mnoge ovire participativne demokracije, ki so že dolgo tu, se z novimi tehnologijami le replicirajo v novem digitalnem okolju, v nekaterih primerih pa deficit celo poglobljajo (Delakorda 2003; Franz 2003; Oblak 2003).

Demografska in ekonomska ločnica (starost, rasa, izobrazba, dohodek, bivanjsko okolje ...) že dolgo povzročata neenakosti v politični participaciji državljanov. Internet teh ločnic ne

odpravlja, temveč dodaja še eno, digitalno ločnico (Norris 2001; Franz 2003). Gre za neenakosti v dostopu do informacijsko-komunikacijskih tehnologij na eni strani in neenakomerno porazdeljeno znanje, ki je potrebno za učinkovito politično uporabo teh tehnologij, na drugi. Znanje je med populacijo celo bolj neenakomerno porazdeljeno kot dostop do informacijskih tehnologij (Norris 2001).

Ker lahko malone vsakdo z vsaj osnovnim dostopom do informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT) in znanjem, kako jo uporabljati, na internetu izraža svoje mnenje, postaja takšen javni diskurz zelo fragmentiran oz. razdrobljen, zato se pojavlja vprašanje, ali je takšna participacija sploh še učinkovita (Gripsrud 2009). Nepregledna količina vsebine na internetu sili uporabnike, da se nagnetejo okoli peščice najbolj priljubljenih ali obiskanih virov informacij glede določene tematike, kar tistim državljanom, ki objavljajo na vseh ostalih obskurnih virih, preprečuje, da bi dosegli zadosten oz. sploh kakršen koli obseg občinstva, zato imajo njihova sporočila le minimalen politični pomen (Hindman 2009, 18). "Kdo govori in kdo je slišan" sta torej dve ločeni vprašanji, na internetu pa je povezava med obema šibkejša kot na skorajda kateremkoli drugem področju političnega življenja (Hindman 2009, 16). Težava je tudi, da se zaradi nastanka milijonov najrazličnejših interaktivnih spletnih strani "močna in politično usmerjena množična občinstva, značilna za stare medije", drobijo v "veliko število izoliranih posebnih javnosti" (Habermas v Splichal 2010, 10). Moč vplivanja pri takšni razdrobljeni participaciji, ki ni usmerjena v nekaj konkretnih ciljev temveč v tisoč in en posebni interes, je seveda prav tako razdrobljena na ogromno manjših sil, ki posamezne nimajo zadostnega vpliva na proces odločanja (Splichal 2010). Prav tista lastnost digitalizacije, ki bi lahko najbolj demokratizirala, povzroča, da je participacija fragmentirana in posledično manj učinkovita.

Internet naj bi demokratiziral tudi s svojo odprtostjo in spodbujanjem konkurence, vendar je realnost zadnjih let postala, da je koncentracija kapitala na internetu zelo velika, podobno kot na ostalih medijskih področjih (založništvo, filmska, glasbena in tv produkcija, periodični tisk). Odprtost internetnega medija ogroža močna prisotnost tržnih subjektov na področju IKT – od proizvajalcev strojne opreme do ponudnikov internetnih storitev. Veliko večino, še posebej pa vse najbolj razširjene spletne aplikacije ima v lasti in jih obvladuje le peščica svetovnih korporacij z

največjo tržno močjo. In ker se zaradi poplave vsebin na spletu uporabniki zgoščajo le okrog peščice velikih in ustaljenih virov informacij (prav tako večinoma v lasti močnih tržnih subjektov), postane pomembno vprašanje tudi možnost objave na teh privilegiranih virih (Noam 2003).

O demokratizaciji komuniciranja bi lahko govorili le, če bi bili “odpravljeni glavni viri popačenega komuniciranja in zunanji viri neenakosti, kot so razredni in lastniški privilegiji, spolna in rasna diskriminacija, starostna izključenost in politični ali poklicni elitizem” (Splichal 2010, 9). A če upoštevamo klasične omejitve demokratičnega procesa, kot so demokratična ločnica, fragmentiranost diskurza in vpliv lastniških odnosov, je jasno, da se komuniciranje ali participacija z digitalizacijo nista demokratizirala. Digitalizacija sama po sebi ne izboljšuje komunikacijskega procesa. Obseg participacije se sicer lahko povečuje, vendar to še ne pomeni, da je participacija tudi bolj učinkovita.

Tako je vprašljiv tudi pomen “novih” načinov in oblik komuniciranja in participacije. Najmočnejše oblike neposrednega javnega izražanja “navadnih ljudi” imajo že zelo dolgo zgodovino in “zelo malo ali pa prav nič opraviti z digitalizacijo” (Gripsrud 2009, 10). Državljan je včasih oddal svojo glasovnico na lokalnem volišču, sedaj jo morda odda prek zasebnega računalnika, volitve same pa se niso spremenile. Včasih so ljudje pogosteje pošiljali svoja pisma časopisnim urednikom, danes objavljajo svoja mnenja na blogih. Obseg participacije je sicer večji, vendar se zmanjšuje njena učinkovitost. Pred pojavom interneta so protestniki delovanje podjetja ali institucije onemogočili z zasedbo njihovih prostorov, danes spletni aktivisti organizirajo masovne obiske na spletne strani teh organizacij, da bi začasno zmotili ali ustavili njihovo delovanje, vendar gre spet le za preslikavo obstoječega komunikacijskega kanala v digitalno okolje. Tehnološke inovacije torej niso prinesle večjih sprememb v (političnem) komuniciranju, za njih bi bilo potrebno preoblikovati same prevladujoče družbene odnose (Splichal 2010, 18).

3 Politično zaupanje

3.1 Pomen in definicija pojma

Zaupanje posameznikov, da različni družbeni subjekti (ljudje, institucije, ...) pravilno opravljajo svoje delo, je pogoj, da družba funkcionira. Če nekomu zaupamo, da bo deloval na pričakovan način, ne potrebujemo dodatnih informacij za to, da bi vedeli, kaj počne v resničnosti. To za posameznika zmanjšuje kompleksnost odločitev oz. izbire (Citrin in Muste 1999, 465). Politično zaupanje je pričakovanje posameznika, da bo politični subjekt ustvarjal pravične rezultate, tudi če ni nadzorovan (Gamson v Easton 1975, 447). Zaupanje v oblast je prepričanje, da bo oblast upoštevala interese ljudi, tudi če ni nepretrgano pod nadzorom (Easton 1975, 447).

Politično zaupanje je še eden izmed temeljnih pojmov politične teorije, tesno povezan tudi z legitimnostjo političnih subjektov v demokratičnem sistemu. Če državljani zaupajo oblastem in institucijam režima, jim tako podeljujejo legitimnost za vladanje in moč za izvajanje političnih odločitev (Citrin in Muste 1999, 466), kar je nujno potrebno, da lahko institucije nemoteno delujejo in oblasti izvajajo svojo politiko brez pretiranega odpora državljanov. Zaupanje tudi ohranja stabilnost političnih odnosov, ne glede na morebitne trenutne spore ali nesoglasja (Citrin in Muste 1999, 466).

3.2 Politično zaupanje in politična participacija

Politično zaupanje je v demokratičnem sistemu po eni strani nujno potrebno za nemoteno delovanje oblasti in institucij. Zmanjšanje političnega zaupanja predstavlja nevarnost za legitimnost političnega subjekta in grožnjo stabilnosti režima. Po drugi strani pa mora biti demokratični državljan aktiven, buden in kritičen do oblasti (Catterbeg in Moreno 2005, 32), torej razmeroma nezaupljiv. Padec političnega zaupanja bi potemtakem lahko kazal tudi na pojav bolj sofisticiranega demokratičnega državljana, kar je konec koncev zaželen produkt demokratičnega sistema (Catterberg in Moreno 2005, 32). Politično zaupanje nosi v tem pogledu v sebi nekakšno dvojnost, je spodbujevalec in zaviralec politične participacije, želja in strah

demokracije obenem.

Visoko politično zaupanje vsekakor lahko spodbuja politično participacijo (Norris 1999; Putnam 2000; Mishler in Rose 2005). Pri državljanih okrepi občutek, da se vlada odziva na njihove zahteve, to pa jih spodbuja k izražanju zahtev z uporabo različnih oblik politične participacije (Mishler in Rose 2005). A visoko zaupanje lahko vodi tudi v zmanjšanje participacije – posameznik, ki zaupa političnim subjektom, da bodo ravnali pravično tudi brez njegovega nadzora, bi lahko izgubil potrebo po vplivanju na politiko in torej ne bi več politično participiral. Zato je lahko v demokratičnem sistemu, ki potrebuje politično participacijo za svoj obstoj (Adam 1991, 107), (pre)visoko zaupanje nezaželeno.

Nizko politično zaupanje lahko spodbudi spet druge vrste politične participacije (Norris 1999), tako v področju institucionalnega (npr. zbiranje podpisov za referendum) kot neinstitucionalnega političnega delovanja (npr. udeležba na demonstracijah). Po drugi strani lahko nizko zaupanje vodi tudi v zmanjšanje participacije. Posameznik lahko izgubi upanje v svoj vpliv ali kakršnekoli spremembe v političnem prostoru. Upad participacije bi v tem primeru lahko videli kot posledico posameznikovega občutka apatije in odmaknjenosti od političnega prostora.

3.3 Zaupanje v politične oblasti in zaupanje v politični režim

Politično zaupanje je lahko posledica zadovoljstva z rezultati delovanja političnih subjektov (objektivno zaupanje) ali pa pripadnosti vrednotam, na katerih temelji npr. politični režim (subjektivno zaupanje) (Citrin in Muste 1999, 467). V oblasti je usmerjeno bolj ali manj objektivno in kratkoročno zaupanje, vezano na zaznavanje učinkovitosti delovanja trenutnih političnih oblasti, ki se lahko nenehno spreminja in podeljuje zdaj temu, zdaj drugemu političnemu predstavniku. V režim pa je usmerjeno predvsem dolgoročno subjektivno zaupanje, ki temelji na pripadnosti demokratičnim vrednotam in ni odvisno od izpolnjevanja trenutnih zahtev državljanov (Lipset 1960; Easton 1965; Muller in Jukam 1977; Citrin in Muste 1999). Lahko bi govorili tudi o legitimnosti in učinkovitosti kot povodu za zaupanje političnemu objektu (Lipset 1960).

Po Eastonu (1965) je difuzna podpora občutek navezanosti in zvestobe do političnega objekta samega, ki ni pogojen s konkretnimi pričakovanji. Državljeni difuzno podporo usmerjajo predvsem v politični režim. Specifična podpora pa je usmerjena v oblasti in je neposreden rezultat dejanj političnih oblasti, ki zadovoljujejo specifične zahteve državljanov. Podpora režima (difuzna podpora) naj ne bi bila odvisna od konkretnih, bodisi uslišanih, bodisi neuslišanih zahtev (Easton 1965).

Glede na to razlikujemo tri glavne objekte podpore v političnem sistemu: (1) režim ("pravila igre"), ki temelji na ustavnem redu in skupnih vrednotah, (2) nosilce politične oblasti oz. aktualne vladajoče posameznike in njihove odločitve (3) ter politično skupnost kot "skupino članov, ki jih udeležba v skupnih strukturah in procesih bolj ali manj tesno povezuje" (Easton v Miheljak 2002, 112).

3.4 Politično zaupanje in legitimnost političnih subjektov

Zaupanje v politične oblasti lahko torej razumemo kot prepričanje posameznika o učinkovitem delovanju političnih voditeljev (objektivno zaupanje), zaupanje v politični režim pa kot zavest posameznika, da režim temelji na enakih vrednotah, kot jih zagovarja on sam, in da se delovanje političnih institucij in avtoritet sklada z njegovim prepričanjem o tem, kaj je dobro in pravilno politično delovanje (subjektivno in objektivno zaupanje) (Muller in Jukam 1977, 1562–1567).

Tudi vprašanje, ali smo ob splošnem upadanju političnega zaupanja priča radikalnemu zavračanju političnih institucij ali bolj kratkoročnemu nezadovoljstvu s predstavniki oblasti in njihovimi odločitvami (Citrin in drugi 1975; Miller 1974 v Citrin in Muste 1999; Muller in Jukam 1977; Pollock 1983; Newton in Norris 2000), zahteva jasno razlikovanje med zaupanjem v oblasti in zaupanjem v režim: izguba prvega je namreč dokaj benigni pojav, izguba drugega pa ima težke politične posledice.

Po Eastonu je demokratični režim "v celoti odvisen od legitimacije ter čim bolj univerzalnega sprejemanja in priznavanja pravil, ki omogočajo med drugim razreševanje

konfliktov” (Easton v Miheljak 2002, 112). Njegova specifična prednost je v “prepoznavanju jasne ločnice med političnim režimom in konkretnimi nosilci politične vladavine” (Easton v Miheljak 2002, 112). Slednjim volivci v primeru nezadovoljstva izkažejo nezaupanje, režim pa se ne spreminja. Če bi upadlo zaupanje v politični režim, pa bi bila ogrožena njegova legitimnost. Politična oblast v takšnem primeru ne bi mogla učinkovito izvajati svojih nalog brez difuzne podpore (Easton 1965; Easton 1975).

Zaupanje v institucije in v režim je veliko bolj dolgoročno kot zaupanje v aktualne vladajoče in veliko bolj pomembno za stabilnost političnega sistema (Lipset 1960; Craig in drugi 1990; Newton in Norris 2000); kadar je pod vprašajem učinkovitost oblasti, le družbam z visoko stopnjo legitimnosti uspe ohraniti politični sistem (Lipset 1960, 69). Lipset to značilnost imenuje legitimacijska rezerva: medtem ko je ”demokracija po eni strani veliko bolj odvisna od politične podpore državljanov, pa v času kriz omogoča ohranjanje visoke stabilnosti političnega sistema. V avtoritarnih in totalitarnih režimih pa v primeru padca konkretne politične oblasti pogosto razpade tudi politični sistem” (Lipset v Miheljak 2002, 112).

Zgodovinsko je družbe z nizko stopnjo zaupanja v režim (nizko legitimnostjo) pretresalo veliko več političnih protestov in političnega nasilja kot družbe z visoko stopnjo zaupanja. V slednjih agresivna politična participacija ne ogroža stabilnosti sistema, tudi če velik segment populacije izgubi zaupanje v politično oblast (Muller in Jukam 1977, 1563). Vseeno pa lahko dolgotrajna izguba specifične podpore oz. zaupanja v aktualne predstavnike politične oblasti vodi tudi v izgubo zaupanja v režim (in izgubo legitimnosti), kadar ostanejo politični problemi dolgo nerešeni kljub menjavi oblasti (Hetherington 1998).

3.5 Upadanje političnega zaupanja

Širitev demokracije po svetu v zadnjih desetletjih paradoksalno spremlja globalno upadanje političnega zaupanja. Padec zaupanja je opazen v večini demokratičnih držav, pa naj gre za stare, utrjene ali mlade demokracije (Catterberg in Moreno 2005, 35–37), čeprav so razlogi za upadanje lahko različni.

V utrjenih demokracijah je vzrok za upadanje političnega zaupanja sprememba medgeneracijskih vrednot. Postmoderni državljani iz držav z dolgoletnimi izkušnjami v demokraciji, ki jih ne skrbi več zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb in golo preživetje, se nič več slepo ne oklepajo (političnih) avtoritet, ki naj bi to preživetje zagotavljale. Imajo vedno višje politične cilje in vedno bolj stroge standarde, ki ostanejo pogosto nedoseženi, kar vodi v nezadovoljstvo državljanov in padec političnega zaupanja (Inglehart in Catterberg 2002; Catterberg in Moreno 2005).

Pri mladih demokracijah, kakršna je tudi Slovenija, pa naj bi se politično zaupanje znižalo ob “koncu obdobja medenih tednov” (Inglehart in Catterberg 2002). V obdobju neposredno po transformaciji režima je bilo politično zaupanje razmeroma visoko zaradi navdušenja ljudi nad demokracijo in njihovih visokih pričakovanj glede ekonomskih, socialnih in političnih pravic (“obdobje medenih tednov”). Po koncu tega obdobja, ko so ljudje spoznali, da politični subjekti niso dosegli njihovih visokih meril in da so pričakovanja ostala neuresničena, pa je prišlo do drastičnega upada političnega zaupanja (Inglehart in Catterberg 2002; Catterberg in Moreno 2005).

4 Politična učinkovitost

4.1 Pomen in definicija pojma

Politična učinkovitost je primarno “občutek posameznika, da so politične in družbene spremembe mogoče in da lahko kot posamezen državljan pomaga sprožiti te spremembe” (Campbell in drugi 1954, 187), kar je osnovni pogoj za politično delovanje oz. participacijo državljanov, zato demokracija brez nje ne bi bila mogoča.

Almond in Verba sta občutek lastne politične kompetence videla kot enega najpomembnejših političnih prepričanj, tesno vpetega v sam pojem politične kulture. V svojem delu *The Civic culture* (1963) sta tipizirala tri državljske vloge oz. tipe politične kulture: participativno (udeležensko), pasivno (podložniško) in sopotniško (Almond in Verba v Miheljak 2002, 107). Participativna politična kultura pomeni “politično informiranost, zainteresiranost, kompetenco, racionalni pristop k politiki in željo soodločati” (Miheljak 2002, 107). Politično kompetenten državljan je prepričan, da je politično sodelovanje celo njegova dolžnost, zato ne ostane le pri prepričanju, temveč je zelo verjetno tudi dejansko aktiven (Almond in Verba 1963, 187). Politična učinkovitost torej prav gotovo pozitivno vpliva na politično participacijo (Campbell in drugi 1954; Verba in drugi 1995; Reef in Knoke 1999).

4.2 Notranja in zunanja politična učinkovitost

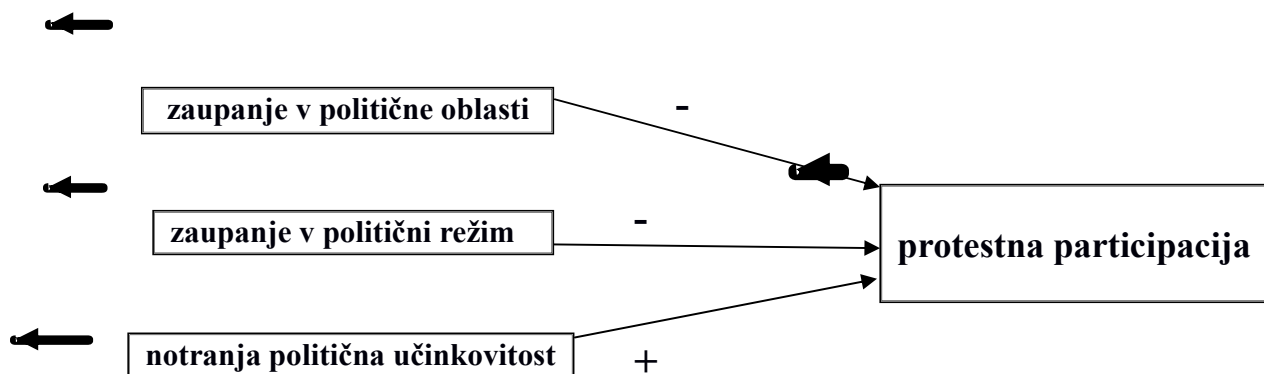
Empirično preučevanje politične učinkovitosti je odprlo nova vprašanja definicije. Campbell in drugi (1954) so razvili prvi empirični model za preučevanje vpliva učinkovitosti na politično participacijo, na katerem slonijo številne kasnejše teorije in raziskave (Almond in Verba 1963; Verba in drugi 1995; Reef in Knoke 1999), vendar ima ključno teoretsko pomanjkljivost, na katero je v 70. letih prejšnjega stoletja pričelo opozarjati vedno več avtorjev: politično učinkovitost obravnava enodimenzionalno, čeprav gre za večdimenzionalen konstrukt (Seligson 1980; Pollock 1983; Niemi in drugi 1991).

Politična učinkovitost je sestavljena iz notranje in zunanje učinkovitosti, dveh ločenih dimenzij, ki sta v različnem odnosu s preostalimi političnimi spremenljivkami (Balch 1974). Notranja učinkovitost je posameznikova ocena lastnih sposobnosti za razumevanje politike in politično delovanje, zunanja učinkovitost pa je posameznikovo prepričanje o tem, kako odziven je politični sistem na njegove zahteve (Craig in drugi 1990, 290; Niemi in drugi 1990, 1407). V prvem primeru posameznik torej ocenjuje samega sebe kot državljana, v drugem pa nek zunanji politični subjekt (Reef in Knoke 1999, 414).

Zunanja politična učinkovitost se v veliki meri prekriva s pojmom političnega zaupanja, saj zajema pričakovanja državljanov glede odzivnosti oblasti ali režima na njihovo izvajanje vpliva (participacijo). Pri preučevanju politične učinkovitosti se je treba usmeriti le na notranjo učinkovitost, na posameznikov občutek o njegovih lastnih sposobnostih za vplivanje na politični proces, saj zunanja učinkovitost kontaminira preučevanje učinkovitosti z elementi političnega zaupanja (Seligson 1980, 632).

5 Empirični del

5.1 Raziskovalni model

5.2 Hipoteze

“Kdaj in zakaj se subjekt (ne) odloča za participacijo v politiki? Na splošno je odločanje za aktivno in pasivno participacijo v politiki odvisno od stopnje (ne)zaupanja v politiko in občutka razumevanja oz. usposobljenosti za politično arbitražo – od t.i. subjektivne politične kompetence” (Mihelj 2002, 136). Kadar sta prisotna nizko zaupanje in visoka stopnja politične učinkovitosti, je potencial za nekonvencionalno ali nepodporno participacijo optimalen (Pollock 1983, 400).

Hipoteza 1: Notranja politična učinkovitost povečuje protestno participacijo.

Če je pri posamezniku prisoten občutek politične učinkovitosti, obstaja večja verjetnost, da bo takšen posameznik tudi politično aktiven, saj verjame, da bodo imela njegova politična dejanja določen učinek in da bo torej s participacijo dosegel svoj namen, ki je vplivati na politiko. Če pa se posameznik ne počuti politično učinkovitega, tudi participiral ne bo, saj ne vidi smisla v dejavnosti, ki nima učinka. Politična učinkovitost na takšen način vpliva na vso politično aktivnost, tudi na protestno.

Hipoteza 2: Zaupanje v politične oblasti negativno vpliva na protestno participacijo.

Če je posameznikovo zaupanje v oblasti nizko, bo uporabljal protestno participacijo, saj so ti kanali najprimernejši za izražanje nasprotovanja. Poleg tega so protestna dejanja zaradi svoje nerednosti in neformalnosti na voljo kadarkoli, ko se pojavi potreba, in današnji moderni državljani v želji po politični spremembi jih lahko uporabljajo bolj sproščeno kot rigidne institucionalne oblike.

Hipoteza 3: Zaupanje v politični režim negativno vpliva na protestno participacijo.

Iz enakih razlogov tudi nizko zaupanje v politični režim vodi v povečano protestno participacijo. Pri posameznikih z nizkim zaupanjem v režim lahko s še večjo verjetnostjo pričakujemo uporabo protestnih oblik politične participacije, saj so to edini kanali, ki so jim na voljo; ker namreč ne zaupajo političnemu režimu, katerega del so tudi institucionalizirani komunikacijski kanali, bodo namesto teh uporabljali neinstitucionalne. Če bodo takšni posamezniki torej kakorkoli politično aktivni, bodo le v polju političnega protesta.

Hipoteza 4: Politično zaupanje negativno vpliva na protestno participacijo, če je prisotna politična učinkovitost. Nižja kot je učinkovitost, manjši je vpliv političnega zaupanja na protestno participacijo.

Posameznik z občutkom nižje politične učinkovitosti bo politično manj aktiven (hipoteza 1); ne glede na stopnjo njegovega političnega zaupanja bo manj uporabljal vse oblike politične participacije, tudi protestne. Tisti z višjim občutkom učinkovitosti pa bo bolj aktiven, in če bo njegovo politično zaupanje nizko, bo aktiven na področju protesta (hipotezi 2 in 3).

Politična učinkovitost vpliva na stopnjo pripravljenosti za določeno dejanje, politično zaupanje pa oblikuje podporno ali nepodporno naravo participacije, torej pozitivno vpliva na določene oblike participacije in negativno na druge (Pollock 1983; Sandovici in Listhaug 2010). Odnos med političnim zaupanjem in notranjo politično učinkovitostjo lahko oblikujemo v štiri

dimenzije politične participacije (Abravanel in Busch 1975, 62–63; Miheljak 2002, 137).

- Nizka stopnja političnega zaupanja in nizka stopnja politične učinkovitosti vodita posameznika v apatijo in nezanimanje, je minimalno vpleten v politično življenje.
- Ob nizki stopnji učinkovitosti in visoki stopnji političnega zaupanja je posameznik pogosto zelo zavezan državnim zakonom, veliko manj pa se zaveda lastnih pravic in privilegijev. Politično ni zelo aktiven, kadar pa je, uporablja konvencionalne, institucionalne in predvsem podporne oblike politične participacije.
- Posameznik, ki goji visoko politično zaupanje in se obenem počuti politično učinkovitega, je idealen državljan. Vodi aktivno politično življenje in se obenem drži ustaljenih socialnih konvencij; pogosto uporablja konvencionalne oblike politične participacije.
- Kadar se ob občutku visoke politične učinkovitosti pojavi nizka stopnja zaupanja, prav tako nastane potencial za politično udejstvovanje, le da gre v tem primeru za “vzkipljivo” participacijo oz. protestno participacijo.

Glede na zastavljene hipoteze me torej najbolj zanima četrta dimenzija; ali drži, da nizko politično zaupanje in občutek visoke politične učinkovitosti vodita v povečano protestno aktivnost.

5.3 Vprašalnik in vzorec

Raziskava SJM redno raziskuje različna politična stališča, odnose in dejavnosti državljanov, zato sem podatke za to nalogo poiskala v raziskavi Slovensko javno mnenje 2013: Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta, mednarodna raziskava Razumevanje vloge državljana in Ogledalo javnega mnenja (Hafner Fink in drugi 2014). Zbiranje podatkov je opravil Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij Ljubljana med septembrom in decembrom 2013 na področju Republike Slovenije. Raziskava je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu (N=1800) polnoletnih slovenskih državljanov, realiziran vzorec pa je štel 1010 oseb.

5.4 Operacionalizacija spremenljivk

Ker nisem sama izdelala anketnega vprašalnika, temveč sem podatke vzela iz že izvedene raziskave SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014), mi je to povzročilo nekaj težav pri računanju porazdelitev in povezanosti spremenljivk, saj indikatorji izvirno niso bili zasnovani v taki operacionalizaciji. Vsaka spremenljivka je sestavljena iz več indikatorjev, ki so bili izbrani glede na vsebinsko ujemanje z iskano spremenljivko. Odvisna spremenljivka je merjena s tremi indikatorji, ki so bili merjeni na ordinalni merski lestvici, zato sem jih morala dihotomizirati in obtežiti. Pri neodvisnih spremenljivkah sem morala zaradi neujemajočih se merskih lestvic indikatorjev le-te pred seštevanjem standardizirati.

5.4.1 Protestna participacija

Definicija: Protestna participacija so politična dejanja, ki potekajo po neinstitucionalnih, neformalnih in nereguliranih kanalih, izražajo nasprotovanje oz. protest in so usmerjena v spodbijanje legitimnosti političnih oblasti in njihovih odločitev.

Indikatorji (Hafner Fink in drugi 2014):

- C13_peticija: Ali ste podpisali peticijo ...?
1 (v zadnjih 12 mesecih), 2 (v bolj oddaljeni preteklosti), 3 (nikoli nisem, morda bi), 4 (nikoli nisem in nikoli ne bi)
- C14_bojkot: Ali ste bojkotirali ali namenoma kupili določen proizvod zaradi ekoloških, političnih ali etičnih razlogov ...?
1 (v zadnjih 12 mesecih), 2 (v bolj oddaljeni preteklosti), 3 (nikoli nisem, morda bi), 4 (nikoli nisem in nikoli ne bi)
- C15_demos: Ali ste se udeležili demonstracij ...?
1 (v zadnjih 12 mesecih), 2 (v bolj oddaljeni preteklosti), 3 (nikoli nisem, morda bi), 4 (nikoli nisem in nikoli ne bi)

Indikatorji so poimenovani z zaporedno številko iz vprašalnika SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) in z dodatnim opisnim poimenovanjem. Vsi trije indikatorji imajo ordinalne merske lestvice. Da bi pri seštevanju teh indikatorjev pri novi spremenljivki protestna participacija dobila primerno lestvico za računanje korelacij in regresije, sem indikatorje dihotomizirala. Namesto vrednosti od 1 do 4 njihove lestvice vsebujejo le dve vrednosti, vrednost 0, ki pomeni politično neaktivnost (stari vrednosti 3 in 4), in vrednost 1, 2 ali 3, ki pomeni politično aktivnost pri posameznih indikatorjih (stari vrednosti 1 in 2). Pozitivne vrednosti so različne, ker sem indikatorje ob dihotomizaciji tudi pomensko obtežila glede na frekvenco posameznih dejanj (razvidno v rezultatih); podpis peticije ima vrednost 1, bojkot vrednost 2 in udeležba na demonstracijah vrednost 3. Nekdo, ki je demonstriral, bo imel torej trikrat večjo vrednost participacije kot nekdo, ki je le podpisal peticijo.

Indikator C13dih_peticija ima tako vrednosti 0 in 1, indikator C14dih_bojkot ima vrednosti 0 in 2, indikator C15dih_demos pa ima vrednosti 0 in 3. Spremenljivka protestna participacija je seštevek teh dihotomiziranih in obteženih indikatorjev. Ima vrednosti od 0 (ni participiral) do 6 (uporabil je vse oblike protestne participacije).

5.4.2 Notranja politična učinkovitost

Definicija: Notranja politična učinkovitost je posameznikova ocena lastnih sposobnosti za razumevanje politike in politično delovanje.

Indeks politične učinkovitosti Campbella in drugih (1954) je še danes pogosto uporabljan, čeprav temelji na enodimenzionalnem konceptu politične učinkovitosti in ne ločuje med notranjo in zunanjo učinkovitostjo. Dva od štirih indikatorjev merita zunanjo učinkovitost, eden meri notranjo, eden pa zajema obe dimenziji politične učinkovitosti (Niemi in drugi 1991, 1410). Kot odgovor na to pomanjkljivo empirično metodo so leta 1988 v okviru ameriške volilne raziskave NES Niemi in drugi razvili štiri indikatorje, ki z razmeroma visoko mero zanesljivosti merijo notranjo politično učinkovitost kot ločeno od konceptov zunanje politične učinkovitosti in političnega zaupanja (Niemi in drugi 1991).

Raziskava SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) vsebuje dva od štirih indikatorjev NES

Niemija in drugih (Pomembna politična vprašanja, ki zadevajo našo državo, precej dobro razumem. O politiki in delovanju političnih oblasti sem boljše informiran kot večina drugih.). Iz vprašalnika sem nato izbrala še nekaj vsebinsko sorodnih indikatorjev in občutek notranje politične učinkovitosti izrazila s spremenljivko zanimanja za politiko.

Indikatorji:

- C39_predstava: Imam precej dobro predstavo o političnih vprašanjih, ki se tičejo Slovenije.

1 (močno soglašam), 2 (soglašam), 3 (niti-niti), 4 (ne soglašam), 5 (sploh ne soglašam)

- C40_seznanjen: Večina ljudi v Sloveniji je boljše seznanjena s političnimi vprašanji kot jaz.

1 (močno soglašam), 2 (soglašam), 3 (niti-niti), 4 (ne soglašam), 5 (sploh ne soglašam)

- C43_zanima: Koliko vas osebno zanima politika?

1 (zelo me zanima), 2 (zanima me), 3 (le malo me zanima), 4 (sploh me ne zanima)

- C49_razprava: Kako pogosto s prijatelji, sorodniki ali sodelavci razpravljate o politiki?

1 (pogosto), 2 (občasno), 3 (redko), 4 (nikoli)

Indikatorji so poimenovani z zaporedno številko iz vprašalnika SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) in z dodatnim opisnim poimenovanjem. Vsi indikatorji imajo intervalne merske lestvice.

Prvi korak je rekodiranje indikatorja C40_seznanjen, pri katerem nizke vrednosti izražajo nezanimanje, visoke pa zanimanje, saj je pri ostalih treh indikatorjih obratno. Po rekodiranju C40 vsi indikatorji pri nizkih vrednostih izražajo zanimanje za politiko, pri visokih pa nezanimanje.

Indikatorji sicer dosegajo komaj spodnjo mejo zanesljivosti (tabela 5.1), vendar raziskava SJM13, iz katere uporabljam podatke, ne omogoča večjega števila ustreznih indikatorjev, zato se moram zadovoljiti s temi. (Lahko bi sicer zvišala Cronbach Alfa na 0,711 z indikatorjem iz SJM13 "ali prepričujete znance v svoje politično mnenje", vendar ta indikator že vsebuje določeno politično aktivnost, zato ga nisem uporabila.)

Tabela 5.1 Test zanesljivosti indikatorjev zanimanja za politiko

Cronbach Alfa	Št. indikatorjev
0,686	4

Indikator	Povprečje indeksa brez indikatorja	Varianca indeksa brez indikatorja	Popravljen korelacija	Cronbach Alfa brez indikatorja
Zdi se mi, da imam precej dobro predstavo o pomembnih političnih vprašanjih, s katerimi se sooča Slovenija.	8,6399	4,268	0,483	0,614
R_Mislím, da je v Sloveniji večina ljudi boljše kot jaz seznanjena s pomembnimi političnimi vprašanji.	8,1278	4,837	0,389	0,674
Kaj bi rekli, v kolikšni meri vas osebno zanima politika?	8,5055	4,707	0,567	0,568
Kadar ste skupaj s svojimi prijatelji, sorodniki ali sodelavci, kako pogosto razpravljate o politiki?	8,6355	4,847	0,459	0,628

Naslednji korak je izračun vrednosti spremenljivke zanimanje za politiko iz štirih indikatorjev, ki jih moram najprej standardizirati, saj imajo različne merske lestvice (1–5 ali 1–4). Po standardizaciji ponovno izvedemo test zanesljivosti, ta je še malenkost višja kot pri nestandardiziranih indikatorjih (Cronbach Alfa je 0,693).

Zanimanje za politiko je edina spremenljivka, pri kateri nizke vrednosti izražajo visoko zanimanje (pri zaupanju nizke vrednosti izražajo nizko zaupanje, prav tako pri protestni participaciji nizke vrednosti izražajo malo, visoke pa veliko participacije), zato sem zaradi večje preglednosti korelacijskih in regresijskih koeficientov vrednosti te spremenljivke obratno predznačila.

5.4.3 Zaupanje v politične oblasti

Definicija: Politično zaupanje je prepričanje posameznika, da določeni politični akterji delujejo v skladu z njegovimi političnimi pričakovanji.

Zaupanje v oblasti je prepričanje, da politične oblasti in institucije pri svojem delovanju

upoštevajo veljavne normativne standarde (Citrin in Muste 1999, 468). Za zaupanje v oblasti je značilna specifična podpora, ki temelji na posameznikovem zadovoljstvu z rezultati (zadovoljevanju potreb državljanov) oz. na zaznavanju učinkovitega političnega delovanja političnih oblasti. Delovanje političnih oblasti je učinkovito, če zadovoljuje potrebe in zahteve državljanov (Citrin in Muste 1999, 479–480).

V podatkih SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) je več indikatorjev, ki se lahko uporabljajo za sestavljanje indeksa zaupanja v politično oblast. Poiščem jih glede na njihovo vsebinsko sorodnost.

Indikatorji:

- C38_vladozanima: Vlade ne zanima dosti, kaj mislijo ljudje, kot sem jaz.
1 (močno soglašam), 2 (soglašam), 3 (niti-niti), 4 (ne soglašam), 5 (sploh ne soglašam)
- C45_lahkozaupamo: Ljudem v vladi lahko večinoma zaupamo, da ravnajo pravilno.
1 (močno soglašam), 2 (soglašam), 3 (niti-niti), 4 (ne soglašam), 5 (sploh ne soglašam)
- C46_osebnekoristi: Večina politikov se ukvarja s politiko zaradi osebnih koristi.
1 (močno soglašam), 2 (soglašam), 3 (niti-niti), 4 (ne soglašam), 5 (sploh ne soglašam)
- S20o_stranke: V kolikšni meri zaupate političnim strankam?
0 (sploh ne zaupam) – 10 (povsem zaupam)
- S20e_dz: V kolikšni meri zaupate državnemu zboru?
0 (sploh ne zaupam) – 10 (povsem zaupam)
- S20f_predsednik: V kolikšni meri zaupate predsedniku republike?
0 (sploh ne zaupam) – 10 (povsem zaupam)
- S20g_vlada: V kolikšni meri zaupate vladi RS?
0 (sploh ne zaupam) – 10 (povsem zaupam)

Indikatorji so poimenovani z zaporedno številko iz vprašalnika SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) in z dodatnim opisnim poimenovanjem. Vsi indikatorji imajo intervalne merske lestvice.

Prvi korak je rekodiranje indikatorja C45_lahkozaupamo, pri katerem nižje vrednosti

izražajo zaupanje in višje nezaupanje. Pri vseh ostalih indikatorjih je ravno obratno, nizke vrednosti izražajo nezaupanje, visoke pa zaupanje, zato sem pri C45 zrcalno obrnila vrednosti.

Izračun Cronbach Alfe (tabela 5.2) pokaže, da lahko zaupanje v politično oblast zanesljivo merimo s temi sedmimi indikatorji. Zaupanje v politične oblasti je neobtežena vsota omenjenih indikatorjev.

Tabela 5.2 Test zanesljivosti indikatorjev zaupanja v politične oblasti

Cronbach Alfa	Št. indikatorjev
0,833	7

Indikator	Povprečje indeksa brez indikatorja	Varianca indeksa brez indikatorja	Popravljen korelacija	Cronbach Alfa brez indikatorja
Mislím, da vlade ne zanima dosti, kaj mislijo ljudje kot sem jaz.	15,3832	72,569	0,349	0,841
R_Ljudem v vladi lahko večinoma zaupamo, da ravnajo pravilno.	14,9105	69,061	0,519	0,826
Večina politikov se ukvarja s politikó zaradi osebnih koristi.	15,3002	72,553	0,335	0,842
Koliko zaupate...političnim strankam	14,8472	54,890	0,706	0,788
Koliko zaupate...Državnemu zboru	14,4902	50,204	0,823	0,764
Koliko zaupate...Vladi Republike Slovenije	14,1212	47,492	0,802	0,768
Koliko zaupate...Predsedniku republike	13,1572	47,398	0,668	0,806

Določanje vrednosti spremenljivke iz sedmih indikatorjev zopet ovira dejstvo, da imajo indikatorji različne merske lestvice, zato jih je potrebno sprva standardizirati. Merske lestvice, ki so izvorno zajemale vrednosti bodisi od 1 do 5 ali pa od 0 do 10, bodo poenotene. Po preverjanju zanesljivosti standardiziranih indikatorjev je ta enaka kot pri nestandardiziranih indikatorjih.

5.4.4 Zaupanje v politični režim

Politični režim pomeni ustavno pravno ureditev in politične institucije v neki državi. Za zaupanje v režim je značilna difuzna podpora, na katero kratkoročna in specifična nezadovoljstva

državljanov nimajo vpliva.

V SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) sem poiskala indikatorje, ki se nanašajo na oceno delovanja demokracije in pravne države v RS.

Indikatorji:

- Z9_zadovoljni: Kako zadovoljni ste z delovanjem demokracije v Sloveniji na splošno?
0 (izjemno nezadovoljen) – 10 (izjemno zadovoljen)
- C58_ocena: Kako ocenjujete trenutno delovanje demokracije v Sloveniji?
0 (zelo slabo) – 10 (zelo dobro)
- S20p_pravnisistem: V kolikšni meri zaupate pravnemu sistemu RS?
0 (sploh ne zaupam) – 10 (povsem zaupam)
- S73a_pravnadrzava: V kolikšni meri je Slovenija pravna država?
1 (sploh nič), 2 (le malo), 3 (precej), 4 (v celoti)

Indikatorji so poimenovani z zaporedno številko iz vprašalnika SJM13 (Hafner Fink in drugi 2014) in z dodatnim opisnim poimenovanjem. Vsi indikatorji imajo intervalne merske lestvice, pri katerih nizke vrednosti izražajo nezaupanje, visoke vrednosti pa zaupanje v režim.

Tabela 5.3 Test zanesljivosti indikatorjev zaupanja v politični režim

Cronbach Alfa	Št. indikatorjev
0,725	4

Indikator	Povprečje indeksa brez indikatorja	Varianca indeksa brez indikatorja	Popravljen korelacija	Cronbach Alfa brez indikatorja
Kako ocenjujete trenutno delovanje demokracije v Sloveniji.	8,34	17,939	0,625	0,590
Koliko zaupate...pravnemu sistemu RS	8,85	17,903	0,546	0,653
V kolikšni meri je Slovenija pravna država?	9,82	30,289	0,535	0,741
Kako zadovoljni ste na splošno z delovanjem demokracije v Sloveniji?	8,97	18,616	0,583	0,620

Test zanesljivosti indikatorjev kaže, da so štirje indikatorji zadostno zanesljiva mera zaupanja v politični režim (tabela 5.3), ki smo ga izračunali kot neobteženo vsoto teh indikatorjev.

Indikatorji imajo različne merske lestvice, ki zajemajo vrednosti bodisi od 1 do 4, bodisi od 0 do 10. Tudi te indikatorje je bilo potrebno standardizirati, da se merske lestvice poenotijo in lahko vse štiri indikatorje seštejem v novo spremenljivko zaupanje v politični režim. Po standardizaciji indikatorjev je njihova zanesljivost še nekoliko višja (Cronbach Alfa je 0,774).

5.5 Rezultati

5.5.1 Odvisna spremenljivka: protestna participacija

Pri preučevanju frekvenčne porazdelitve protestne participacije je treba sprva poudariti, da zaradi narave izbranih indikatorjev nimamo vpogleda v frekvenco posameznih dejanj političnega protesta pri anketiranih – ne moremo vedeti, ali je nekdo npr. le enkrat podpisal peticijo, ali jih podpisuje redno, torej ne moremo zaznati te razlike v obsegu participacije. Zaznamo lahko le, ali je posameznik participiral ali ne ter razliko med različno obteženimi indikatorji. Nekdo, ki je demonstriral, bo zabeležen kot precej močnejši uporabnik participacije kot nekdo, ki je podpisal peticijo, pa čeprav je morda prvi demonstriral le enkrat, drugi pa peticije podpisuje večkrat letno.

Najprej me zanimajo frekvenčne porazdelitve posameznih indikatorjev. Za lažjo primerjavo uporabljam neobtežene dihotomne indikatorje (vsak indikator ima vrednosti 0=neaktivnost in 1=aktivnost). Ljudje v povprečju precej malo uporabljajo katerekoli prijeme političnega protesta (tabela 5.4); še največ ljudi ima izkušnje s podpisovanjem peticij (dobra tretjina), nekaj manj z bojkotiranjem izdelkov (slaba četrtina) in najmanj z udeležbo na demonstracijah (komaj petina ljudi).

Tabela 5.4 Opisne statistike neobteženih dihotomiziranih indikatorjev protestne participacije

		peticija	bojkot	demonstracije
N	Veljavni	981	974	996
	Manjkajoči	29	36	14
Povprečje		0,3619	0,2300	0,2048
Frekvenca vrednosti 0		626	750	791
Frekvenca vrednosti 1		355	224	205
Minimum		0	0	0
Maksimum		1	1	1

Sledi pregled frekvenčne porazdelitve spremenljivke protestna participacija (tabela 5.5). Približno polovica anketiranih ni nikoli uporabilo nobene od treh oblik političnega protesta, torej

ni nikoli podpisalo peticije, bojkotiralo izdelka ali se udeležilo demonstracij. Dobrih 13 odstotkov ljudi je podpisalo le peticijo, 6 odstotkov pa le bojkotiralo izdelek, medtem ko drugih dveh oblik protestne participacije niso uporabljali. Za petino ljudi bi torej lahko dejali, da so redkejši uporabniki mehkih oblik političnega protesta. Skoraj 15 odstotkov ljudi je bodisi le demonstriralo, bodisi uporabilo obe drugi obliki protestne participacije, torej tako podpisalo peticijo kot tudi bojkotiralo določen izdelek. To so zmerni uporabniki protestne participacije. Slabih 7 odstotkov jih je demonstriralo in podpisalo peticijo, dober odstotek jih je demonstriralo in bojkotiralo, dobrih 7 odstotkov ljudi pa je uporabilo vse tri oblike participacije. Za to skupino zadnjih 15 odstotkov, ki kombinirano uporabljajo različne oblike protesta vključno z demonstracijami, bi lahko dejali, da so močni uporabniki političnega protesta.

Tabela 5.5 Frekvenčna porazdelitev spremenljivke protestna participacija

Protestna participacija	Vrednost	Frekvenca	Odstotek	Odstotek veljavnih
Veljavni	0	484	47,9	51,2
	1	126	12,5	13,3
	2	57	5,6	6,0
	3	137	13,6	14,5
	4	62	6,1	6,6
	5	11	1,1	1,2
	6	69	6,8	7,3
	Skupaj	946	93,7	100,0
Manjkajoči		64	6,3	
Skupaj		1010	100,0	

Oblikujemo lahko štiri frekvenčne razrede protestne participacije, ki so zaradi ordinalne merske lestvice spremenljivke zamejeni po vsebinskem kriteriju:

- približno 50 odstotkov ljudi **ni nikoli uporabilo** katerega od treh prijemov političnega protesta (vrednost 0);
- približno 20 odstotkov ljudi je **šibkih uporabnikov** političnega protesta, uporabljajo posamezne mehke oblike, le peticijo ali le bojkot (vrednosti 1 in 2);
- približno 15 odstotkov ljudi je **zmernih uporabnikov** političnega protesta, bodisi

demonstrirajo, bodisi kombinirano uporabljajo preostali dve mehkejši obliki (vrednost 3); - približno 15 odstotkov ljudi je **močnih uporabnikov** političnega protesta, uporabljajo najbolj angažirano obliko (demonstracije) in jo kombinirajo z vsaj še eno ali obema mehkejšima oblikama (vrednosti 4, 5 in 6).

5.5.2 Zaupanje v politične oblasti, v politični režim in zanimanje za politiko

Težava pri opisu frekvenčnih porazdelitev treh neodvisnih spremenljivk je, da sem uporabila podatke iz že izvedene raziskave slovenskega javnega mnenja iz leta 2013 (Hafner Fink in drugi 2014) in sem imela torej na voljo omejeno število indikatorjev, s katerimi sem operacionalizirala svoje spremenljivke. Zaradi neujemajočih se merskih lestvic sem morala pri vseh neodvisnih spremenljivkah indikatorje standardizirati. Nove standardizirane vrednosti so lahko pozitivne (tisti, ki bolj zaupajo) ali negativne (manj zaupajo), povprečna vrednost pa je blizu 0.

Tabela 5.6 Opisne statistike za spremenljivke zaupanje v politične oblasti, zaupanje v politični režim in zanimanje za politiko

		oblast	režim	zanimanje
N	Veljavni	909	878	908
	Manjkajoči	101	132	102
Povprečje		-0,1318	-0,0201	0,1092
Asimetričnost		0,385	0,170	-0,151
SE asimetričnosti		0,081	0,083	0,081
Sploščenost		-0,203	-0,235	-0,136
SE sploščenosti		0,162	0,165	0,162
Minimum		-8,71	-6,17	-6,79
Maksimum		20,72	10,34	7,79

Če želim ugotoviti, ali so spremenljivke normalno porazdeljene, me zanima predvsem kriterij statistične pomembnosti indeksov asimetrije in sploščenosti. Če so koeficienti asimetrije in sploščenosti statistično pomembni, lahko tudi na populaciji pričakujemo podobno asimetrijo ali sploščenost kot na vzorcu. Če koeficienti niso statistično pomembni, pa je lahko asimetrija ali

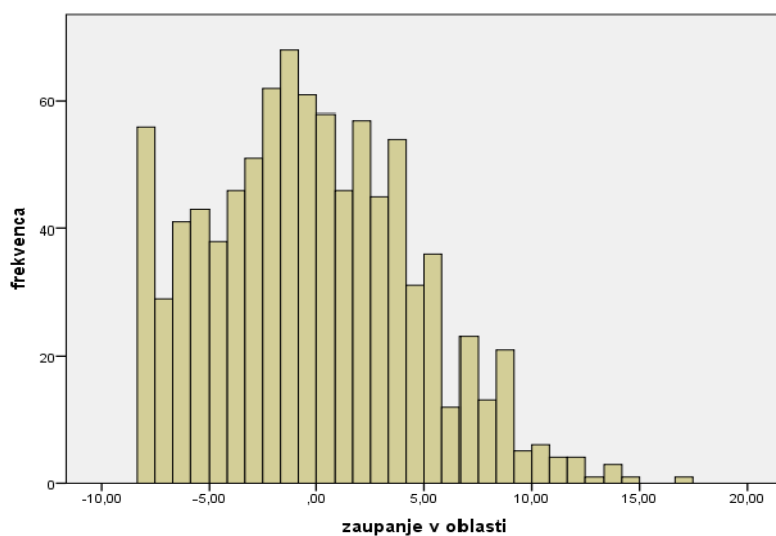
sploščenost, ki sem jo morda ugotovila na vzorcu, zgolj posledica naključnega vzorčenja, in je lahko ta spremenljivka na populaciji normalno porazdeljena oz. vsaj ne morem zaključiti, da je spremenljivka porazdeljena nenormalno.

Vse tri spremenljivke se porazdeljujejo bolj ali manj normalno (tabela 5.6). Porazdelitev je najbolj asimetrična pri spremenljivki zaupanje v oblasti, in sicer gre za rahlo pozitivno asimetrijo, ki je obenem statistično pomembna. Ljudje so pretežno nezaupljivi do oblasti, normalno porazdelitev izkrivljajo predvsem redke vrednosti ekstremne zaupljivosti (graf 5.1). Asimetričnost v desno je pri spremenljivki zaupanje v režim komajda različna od normalne, a je vendarle statistično pomembna (graf 5.2). Zelo rahla negativna asimetrija pri porazdelitvi spremenljivke zanimanje za politiko pa ni statistično pomembna in je torej na populaciji ne moremo pričakovati (graf 5.3).

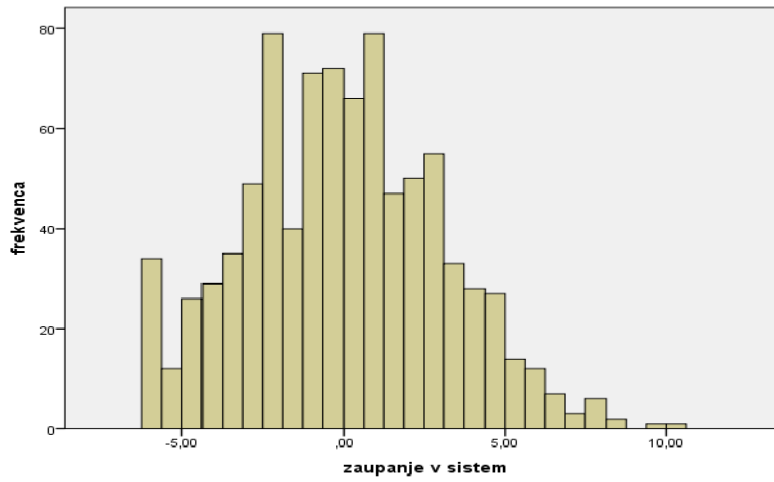
Indeks sploščenosti je pri vseh spremenljivkah negativen (vse tri porazdelitve so rahlo sploščene), sploščenost pa ni statistično pomembna (tabela 5.6). Torej ne morem zaključiti, da se porazdelitev mojih spremenljivk statistično pomembno razlikuje od mezokurtične porazdelitve.

Ker je pri vseh neodvisnih spremenljivkah prišlo le do blažjega odstopanja od normalne porazdelitve, lahko pri nadaljnji statistični analizi uporabim parametrične teste.

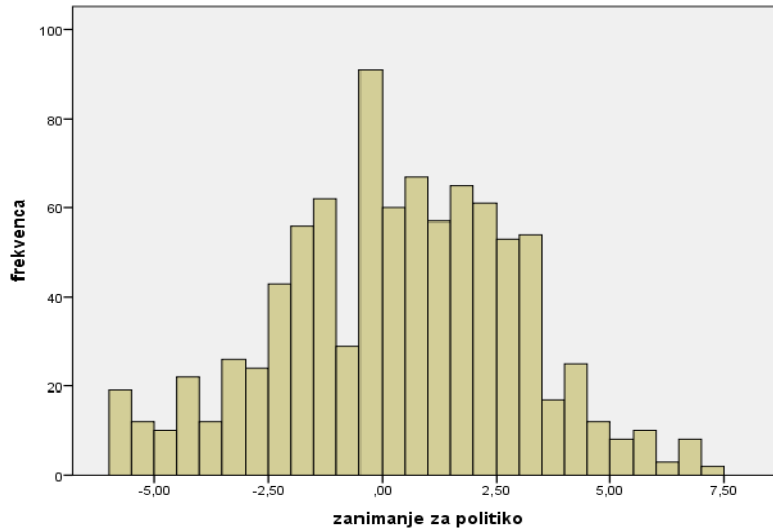
Graf 5.1 Histogram frekvenčne porazdelitve spremenljivke zaupanje v politične oblasti

Graf 5.2 Histogram frekvenčne porazdelitve spremenljivke zaupanje v politični režim

Graf 5.3 Histogram frekvenčne porazdelitve spremenljivke zanimanje za politiko

5.5.3 Preverjanje hipotez

Za ugotavljanje povezanosti med odvisno in neodvisnimi spremenljivkami, kakor jih predvidevajo moje hipoteze, je potrebno najprej izračunati korelacijske koeficiente (tabela 5.7). Ker se odvisna spremenljivka meri na ordinalni merski lestvici, sem za računanje povezanosti uporabila Spearmanov koeficient korelacije.

Tabela 5.7 Korelacijski koeficienti med spremenljivkami

		protestna participacija	oblast	režim	zanimanje
protestna participacija	Spearmanov koeficient korelacije	1,000	0,090**	0,117**	0,261**
	Sig. (2-stransko testiranje)	.	0,008	0,001	0,000
	N	946	861	828	863
oblast	Spearmanov koeficient korelacije	0,090**	1,000	0,670**	0,195**
	Sig. (2-stransko testiranje)	0,008	.	0,000	0,000
	N	861	909	833	848
režim	Spearmanov koeficient korelacije	0,117**	0,670**	1,000	0,056
	Sig. (2-stransko testiranje)	0,001	0,000	.	0,112
	N	828	833	878	822
zanimanje za politiko	Spearmanov koeficient korelacije	0,261**	0,195**	0,056	1,000
	Sig. (2-stransko testiranje)	0,000	0,000	0,112	.
	N	863	848	822	908

** . Korelacija je statistično pomembna pri ravni 0.01 (2-stransko testiranje).

V največji meri je s protestno aktivnostjo posameznika povezano zanimanje za politiko, čeprav je tudi ta povezanost razmeroma šibka. Po pričakovanjih je povezanost pozitivna; bolj ko posameznika zanima politika, bolj je politično aktiven. Ker z merjenjem spremenljivke zanimanje izražam spremenljivko notranja politična učinkovitost, lahko potrdim hipotezo 1 – notranja politična učinkovitost pozitivno vpliva na protestno participacijo.

Hipoteze 2, da je zaupanje v politično oblast negativno povezano s protestno participacijo, nisem uspela potrditi. Med tema dvema spremenljivkama ni statistično značilne povezave.

Zelo šibka, komajda statistično značilna, je povezanost med protestno aktivnostjo in zaupanjem v politični režim. Presenetljivo je, da je ta povezanost pozitivna, kar je v nasprotju s hipotezo 3, ki pravi, da sta zaupanje v režim in protestna participacija negativno povezana.

Neveljavnost hipotez 2 in 3 predstavlja precejšnja težavo, saj je pri tej nalogi prav odnos med zaupanjem in protesti osrednjega pomena. Poleg tega onemogoča preverjanje hipoteze 4 glede skupnega vpliva politične učinkovitosti in političnega zaupanja na protestno participacijo. K poskusu reševanja te težave se vrnem v kasnejšem poglavju.

5.5.3.1 Kaj so še razkrili korelacijski koeficienti

Povsem logična je precejšnja pozitivna povezava med obema dimenzijama političnega zaupanja, zaupanjem v režim in zaupanjem v oblasti (tabela 5.7). Kdor zaupa enemu političnemu subjektu, navadno zaupa tudi drugemu, kar je pričakovano.

Razkrila se je tudi zanimiva, pa čeprav šibka pozitivna povezava med zanimanjem za politiko in zaupanjem v politično oblast (tabela 5.7). Videti je, da torej posamezniki z več zanimanja za politiko oz. z višjim občutkom notranje politične učinkovitosti bolj zaupajo oblastem, čeprav bi prej pričakovali obratno.

5.5.4 Napovedovanje protestne aktivnosti

Čeprav je kriterij v tem modelu spremenljivka z ordinalno mersko lestvico, ki se ne porazdeljuje normalno, in korelacijski koeficienti kažejo na precej nizko ali neobstoječo povezanost s prediktorji, vseeno izračunam tudi regresijske koeficiente, ki ponovno pokažejo na zelo nizko skupno povezanost.

S svojimi prediktorji lahko pojasnim le 6 odstotkov variabilnosti na kriteriju (tabela 5.8). Zanimanje za politiko (ki izraža notranjo politično učinkovitost), zaupanje v režim in zaupanje v oblasti lahko torej pojasnijo le majhen delež posameznikovega protestnega udejstvovanja. Pojasnjevalna moč regresijskega modela je ob tem statistično pomembna (tabela 5.9).

Tabela 5.8 Multipla korelacija in delež pojasnjene variance na kriteriju

Model	R	R ²	Prilagojen R ²	Standardna napaka napovedi
1	0,245 ^a	0,060	0,056	1,90055

a. Prediktorji: (konstanta), režim, zanimanje, oblast

Tabela 5.9 Testiranje statistične pomembnosti modela z analizo variance za regresijski model

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.	Model
1	Regresija	173,573	3	57,858	16,018	0,000 ^b	173,573
	Rezidual	2709,060	750	3,612			2709,060
	Skupaj	2882,633	753				2882,633

a. Prediktorji: (konstanta), režim, zanimanje, oblast

b. Odvisna spremenljivka: protestna participacija

Na koncu še izračun regresijskih koeficientov pokaže, kako dobri so naši prediktorji (tabela 5.10). Zanimanje za politiko se je izkazalo za šibak prediktor, še šibkejši in nič več statistično pomemben je prediktor zaupanje v politični režim, prediktor zaupanje v oblasti pa je popolnoma neučinkovit.

Tabela 5.10 Regresijski koeficienti in inferenčne statistike

		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.	95,0% interval zaupanja B	
		B	SE	Beta			Spodnja meja	Zgornja meja
1	(konstanta)	1,482	0,071		20,913	0,000	1,343	1,621
	oblast	-0,026	0,020	-0,061	-1,281	0,200	-0,065	0,014
	režim	0,090	0,031	0,139	2,958	0,003	0,030	0,150
	zanimanje	0,170	0,028	0,223	6,190	0,000	0,116	0,224

Odvisna spremenljivka: protestna participacija

Regresijska enačba za napovedovanje protestne participacije:

$$\text{Protest} = 1,48 + 0,17 * \text{zanimanje} - 0,02 * \text{oblast} + 0,09 * \text{režim}$$

Ker so vsi naši prediktorji standardizirane spremenljivke s povprečno vrednostjo blizu 0, je naša konstanta (1,48) tudi vrednost, ki bi jo na lestvici protestne participacije (0-6) dosegel posameznik s povprečno stopnjo političnega zaupanja in zanimanja za politiko (oz. politične učinkovitosti).

5.5.5 Poskus reševanja neučinkovitega modela

Regresijski model se je izkazal za precej neučinkovitega. Razlogi za to se najverjetneje skrivajo v “sestavljanju” spremenljivk iz množice obstoječih indikatorjev, ki niso bili namenjeni takšnemu vsebinskemu povezovanju in iskanju odgovorov na vprašanja v tej nalogi.

5.5.5.1 Nenormalna porazdelitev odvisne spremenljivke

Prva težava je odvisna spremenljivka, ki se ne porazdeljuje normalno, to pa otežuje proučevanje povezanosti s pojasnjevalnimi spremenljivkami. Da bi dobila pomenljivejše rezultate, sem poskusila iz statistične obdelave odstraniti vse vrednosti 0, torej vse protestno neaktivne posameznike, ki jih je kar polovica. Vendar se je ta ukrep po izračunu korelacijskih koeficientov izkazal za neprimerne, saj se “nova” odvisna spremenljivka (*aktivna* protestna participacija) nič ne povezuje z neodvisnimi (tabela 5.11).

Tabela 5.11 Korelacijski koeficienti s spremenljivko aktivna protestna participacija

		aktivna protestna participacija	zanimanje	oblast	režim
aktivna protestna participacija	Pearsonov koeficient korelacije	1	0,086	0,043	0,042
	Sig. (2-stransko testiranje)		0,076	0,370	0,385
	N	462	431	433	427

** . Korelacija je statistično pomembna pri ravni 0.01 (2-stransko testiranje).

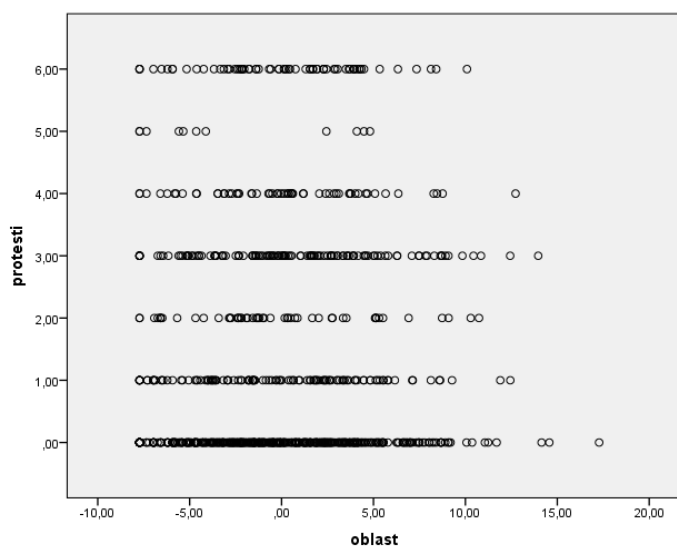
Regresijski model s takšno odvisno spremenljivko bi bil še manj učinkovit. Operirati moram torej s celotno množico veljavnih podatkov in se v svojem regresijskem modelu zadovoljiti z minimalno variabilnostjo prediktorjev na kriteriju.

5.5.5.2 Nelinearna povezanost spremenljivk

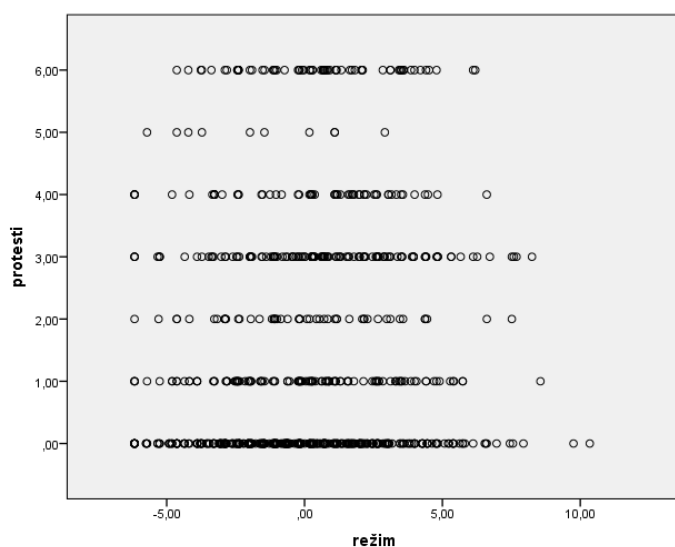
Druga težava je spremenljivka političnega zaupanja oz. obe njeni dimenziji. Čeprav sem pričakovala negativno povezanost s protestno participacijo, pri zaupanju v oblasti nisem odkrila

nikakršne povezanosti, pri zaupanju v režim pa se je pokazala nepričakovana pozitivna povezanost s protesti (sicer zelo šibka). Težava je lahko v tem, da sem pričakovala linearno negativno povezanost, med zaupanjem in protesti pa morda obstaja nelinearna povezanost. Ker gre za kategorično, nezvezno odvisno spremenljivko z nizko variabilnostjo oz. razpršenostjo, iz razsevnih diagramov (graf 5.4 in graf 5.5) ne moremo razbrati, za kakšno povezanost gre.

Graf 5.4 Razsevni diagram s spremenljivkama protestna participacija in zaupanje v oblasti

Graf 5.5 Razsevni diagram s spremenljivkama protestna participacija in zaupanje v režim

Lahko pa iz primerjave povprečnih vrednosti spremenljivke zaupanja pri posameznih vrednostih spremenljivke protestne participacije opazimo, da gre dejansko za nelinearno povezanost teh dveh spremenljivk. Najnižje in najvišje vrednosti na spremenljivki protestna participacija dosegajo posamezniki z najnižjim povprečjem zaupanja (tabela 5.12). Med močnimi uporabniki protestne participacije (vrednosti 4, 5 in 6) je politično zaupanje povprečno najnižje. To velja tako za zaupanje v oblasti kot zaupanje v režim. Zelo nizko politično zaupanje je tudi v skupini protestno neaktivnih posameznikov (vrednost 0). Najvišje politično zaupanje je v skupini zmernih uporabnikov političnega protesta (vrednost 3). Najbližje samemu povprečju (oz. vrednosti 0 na spremenljivki zaupanja) pa je politično zaupanje med šibkimi uporabniki protesta (vrednosti 1 in 2).

Tabela 5.12 Primerjava povprečnih vrednosti političnega zaupanja v različnih frekvenčnih razredih protestne participacije

Protestna participacija			Zaupanje v politične oblasti	Zaupanje v politični režim
0	N	Veljavni	428	401
		Manjkajoči	56	83
		Povprečje	-0,5527	-0,3012
1 2	N	Veljavni	173	165
		Manjkajoči	10	18
		Povprečje	-0,4755	0,0098
3	N	Veljavni	123	126
		Manjkajoči	14	11
		Povprečje	1,0915	0,7561
4 5 6	N	Veljavni	137	136
		Manjkajoči	5	6
		Povprečje	-1,8874	-0,9040

Nizko zaupanje ima torej lahko učinek neparticipacije, kar verjetno izhaja iz občutka odmaknjenosti od političnega prostora, razočaranja in apatije. Podoben učinek ima namreč nizko zaupanje na vse oblike politične participacije, ne le protestne. Na drugi strani pa lahko nizko zaupanje povečuje protestno participacijo, saj vzbuja pri posamezniku željo po nadzoru in

politični spremembi, kar od njega zahteva politično aktivnost. Ker gre za nezaupljivega državljana, je ta aktivnost protestna.

Napovedovalne moči regresijskega modela mi torej ni uspelo izboljšati, lahko pa vsaj razložim presenetljive korelacijske koeficiente z ugotovitvijo, da se politično zaupanje nelinearno povezuje s protestno participacijo in da je prav ta nelinearnost verjetno najbolj botrovala izkrivljenim rezultatom korelacije. Sedaj je tudi jasno, zakaj mi z linearnimi statistikami ni uspelo potrditi veljavnosti hipotez 2, 3 in 4.

5.6 Interpretacija rezultatov

Del "krivde" za takšne rezultate bi lahko pripisala metodi zbiranja podatkov, zaradi katere sem bila pri sestavi spremenljivk omejena na ne najbolj ustrezne indikatorje. To je poleg vsebinskega manka vodilo tudi v tehnične težave, in sicer v izgubo določenih podatkov med standardizacijo neodvisnih spremenljivk in v nenormalno porazdelitev odvisne spremenljivke. Kljub temu pa so omenjeni postopki v statistični analizi nekaj običajnega, zato presenetljivih rezultatov pozitivnega vpliva zaupanja na protestno aktivnost ne morem kar pripisati izkrivljenim podatkom zaradi rekodiranja indikatorjev, temveč moram poiskati ustrezno razlago.

Vpliv političnega zaupanja na protestno participacijo je vse prej kot enoznačen. Pričakovala sem, da bo povezanost jasna in negativna, kar so pokazale mnoge prejšnje raziskave, čeprav so obenem ugotavljale, da v različnih okoliščinah zaupanje različno vpliva na politično participacijo. Spet druge raziskave so med zaupanjem in protesti potrdile pozitivno povezanost, ki se pojavlja predvsem v mladih demokracijah, kjer ima politično zaupanje drugačno strukturo kot v starih in utrjenih demokratičnih režimih. Rezultati te naloge pa so pokazali, da sta politično zaupanje in protestna participacija lahko tudi nelinearno povezana; da nizko politično zaupanje vodi v precej povečano protestno aktivnost ali v popolno neaktivnost, visoko politično zaupanje pa vodi v zmerno protestno aktivnost.

Posamezniki z najvišjo stopnjo političnega zaupanja so zmerni uporabniki političnega

protesta, torej bodisi kombinirajo več mehkih oblik protesta ali pa se vsaj kdaj angažirajo za udeležbo na demonstracijah. Nižjo stopnjo protestne participacije najdemo tako pri povprečno zaupljivih (ti uporabljajo le posamezne mehke oblike in so torej šibki uporabniki) kot pri deloma nezaupljivih posameznikih (ne uporabljajo protestne participacije, kar razlagam kot politično apatijo). Zanimivo je, da pri nižanju političnega zaupanja najprej naletimo na protestno neaktivnost, šele pri najnižji stopnji zaupanja pa se posameznik protestno najbolj aktivira.

Glede na primerjavo povprečnih vrednosti zaupanja in frekvence protestne participacije bi lahko takole razčlenili vpliv političnega zaupanja na protestno aktivnost: Visoko zaupanje vodi v zmerno protestno aktivnost. Ko se zaupanje zniža in približa povprečju, je posameznik le še malo protestno aktiven. Ko se zaupanje še dodatno zniža in je posameznik že precej nezaupljiv, pride do politične apatije in protestne neaktivnosti. Ko pa je politično zaupanje najnižje, se posameznik močno protestno aktivira.

6 Sklep

Namen te naloge je bil preučiti povezanosti med protestno participacijo in političnim zaupanjem ter politično učinkovitostjo. Ker se je s podobnim raziskovalnim modelom v preteklosti ukvarjalo že mnogo avtorjev, sem pričakovala precej jasne rezultate in potrditev vseh hipotez, izkazalo pa se je drugače. Potrdila se je le pozitivna povezanost med protestno aktivnostjo in politično učinkovitostjo, pa še ta zelo šibka, negativne povezanosti med političnim zaupanjem in protesti pa nisem mogla potrditi. Tako se tudi na vprašanje v tej nalogi, ali se ob nihanju politične učinkovitosti in političnega zaupanja spreminja stopnja protestne aktivnosti, z uporabljenimi metodologijami ne da odgovoriti.

Kljub temu pa sem prišla do nekaj zanimivih zaključkov. Nelinearnost povezave med političnim zaupanjem in protestno participacijo je sicer preprečila moj poskus napovedovanja protestne aktivnosti, vendar je po mojem mnenju obenem razkrila večplastno realnost političnega protesta.

Protest na eni strani ostaja – kot je vedno bil – sredstvo za izražanje nezadovoljstva državljanov. Državljeni z najnižjo stopnjo političnega zaupanja, če jih njihovo nezaupanje ne pahne v politično apatijo, zato še vedno najbolj protestirajo.

Na drugi strani pa protestna participacija postaja dokaj konvencionalna oblika političnega delovanja, saj lahko v skupini zmernih in šibkih uporabnikov protesta opazimo, da ima zaupanje podoben vpliv na protestno participacijo kot na vso politično participacijo – spodbuja jo. Verjetno so mehkejšje oblike politične participacije in sem ter tja kakšna udeležba na protestih zares že tako globoko v področju konvencionalnega političnega izražanja, da pri njih velja: politično zaupanje povečuje protestno participacijo. Tudi posamezniki z visoko stopnjo zaupanja torej radi včasih uporabijo protestne oblike političnega delovanja. Šele močno povečano protestno participacijo lahko razlagamo s padcem političnega zaupanja, čeprav se bo le-to sprva odrazilo v politični apatiji in šele nato v protestni aktivnosti.

Morda je prav to tudi odgovor na vprašanje, kako to, da se zdi, kot da val protestov, ki se je sprva začel kot izraz nezadovoljstva državljanov z vladajočimi oblastmi, ni nikoli popolnoma ugasnil, čeprav se objekt, v katerega so protesti usmerjeni, vmes nenehno spreminja. Protesti se sicer ne nadaljujejo v enaki intenziteti, vendar so pripeljali množico posameznih protestnih dejanj globlje na področje vsakodnevnega neformalnega političnega izražanja, ki je današnjemu državljanu zaradi svoje fluidnosti in spontanosti veliko bližje kot zakrnele oblike institucionalne politične participacije.

S temi rezultati v mislih se vrnem k osnovnemu pomenu, ki ga ima politična participacija za državljane – vplivanje na politične odločitve.

Klasične politične participacije, kot je udeležba na volitvah, je vedno manj, vendar to še ne pomeni, da politična participacija upada. Velik del političnega delovanja državljanov se je prenesel na neformalna, neinstitucionalna področja, na področje protestne in opazovalne (“monitory”) participacije. Ta premik je po eni strani logična posledica spremembe načina življenja, saj so državljanom fluidne in spontane oblike političnega angažiranja v današnjih časih enostavnejše in lažje dostopne.

Po drugi strani relativno vedno manj pomembnih političnih odločitev sprejemajo nacionalne oblasti, na katere državljani običajno vplivajo v okvirih klasične institucionalne participacije, medtem ko so možnosti participacije na nadnacionalni ravni, kot je EU, bistveno omejene. Še manj možnosti vplivanja imajo državljani na mednarodne ekonomske elite oz. korporacije, in ker te vedno bolj sodelujejo pri odločanju o pomembnih političnih vprašanjih, npr. o privatizaciji javnih storitev v državah ali o nižanju nacionalnih standardov za varovanje zdravja, morajo državljani poiskati kanale, prek katerih lahko vplivajo tudi na njih.

Omeniti pa je treba še tretji vidik, ki prav tako povečuje protestno participacijo; globalno gledano je politično zaupanje vedno manjše in prav nezaupanje državljanov je generator protestne participacije. Politično zaupanje se zmanjšuje zaradi različnih razlogov, a eden je prav gotovo ta, ki sem ga omenila v prejšnjem odstavku; politične odločitve vedno pogosteje

sprejemajo akterji, na katere državljani s klasičnimi političnimi prijemi nimajo vpliva, to odločanje je velikokrat povsem netransparentno, poleg tega pa vedno manj zasleduje skupno dobro in vedno bolj posamezne interese močnih akterjev. Padec političnega zaupanja in premik politične participacije iz formalne v neformalno sfero zato ni presenetljiv, kakor ni presenetljiva posledica, da protestna participacija (zaradi vsega naštetega) za vedno več ljudi postaja način vsakodnevnega političnega delovanja.

Tudi trenutno pereče politično vprašanje transatlantskega trgovinskega sporazuma je sprožilo natančno takšen odziv javnosti. Na problem so opozorile aktivistične skupine (v tem primeru Greenpeace), ki so najbolj organiziran "protestni" odgovor civilne družbe na globalizacijo in kapitalizacijo politike in velikokrat delujejo tudi izven področja zakonitega. Javnost se je na razkrite informacije burno odzvala. Nemški državljani so zavzeli ulice. Britanski razmišljajo o uporabi klasičnega prijema in izstopu iz Evropske unije. Francoski so s svojim protestnim potencialom že prepričali predsednika države, da je zavzel negativno stališče do sporazuma. Oblikovale so se vidne civilne iniciative, ki osveščajo državljane o vsebini sporazuma in jih spodbujajo, naj v javno debato vključijo čim širši krog ljudi, ki jih poznajo. Vseevropska peticija proti sprejetju sporazuma je medtem zbrala že skoraj tri milijone in pol podpisov.

Res je sicer, da so pomembna globalna vprašanja tudi v preteklosti že sprožila takšno široko mobilizacijo civilne družbe, ki pa posebnega učinka ni imela. Množični protesti Evropejcev ob vojni v Afganistanu in Iraku niso dosegli niti, da bi evropski voditelji obsodili ameriško invazijo, kaj šele umika ameriške vojske iz omenjenih držav. Zelo široka protestna mobilizacija javnosti (študentje, delavci, upokojenci, različni gospodarski sektorji ...) ob finančnem zlomu ni dosegla npr. reforme bančnega sistema, namesto tega so se v imenu varčevanja zgodile reforme pokojninskega ali zdravstvenega sistema, katerih posledice seveda najbolj prizadenejo državljane.

Zato se morda zdi, da državljani izgubljajo vedno več svoje politične moči, vendar se bo neizbežno pojavila ustrezna alternativa za trenutno neuravnoteženo zastopnost v procesih

političnega odločanja. Posamezniki bodo še vedno lahko izvajali svoj vpliv, le poiskati bodo morali ustrežnejše kanale političnega delovanja. Bojkot je npr. izrazito tržno naravnano orodje, kot tudi civilna nepokorščina in podobni politični prijemi s finančnimi posledicami, s katerimi lahko ljudje neposredno vplivajo tudi na ekonomske akterje, ki imajo vedno več politične moči.

Če gremo še korak dlje, tudi to ni zadnja možnost, ki ostaja ljudem, ko so njihove pravice vedno bolj kršene in njihovo politično zaupanje vedno manjše. Ob nizkem političnem zaupanju se zmanjša tudi legitimnost političnih elit in njihovih odločitev, državljani pa niso več pripravljeni prenašati svoje suverenosti na takšne voditelje. Politično razmeroma osveščena javnost (kakršna je evropska) prej ali slej vzame moč spet v svoje roke. Zgodovinsko gledano so se evropski (in drugi) narodi zavzeli za svoje pravice ravno takrat, ko je bilo videti, da imajo najmanj moči. Določeno stopnjo represije ali izkoriščanja so ljudje sicer pripravljeni sprejeti v imenu fizične varnosti in udobja (kot npr. večja varnost na račun zmanjšanja svobode ali pa ukinjanje pravic delavcev v imenu ustvarjanja novih delovnih mest) ali pa v imenu strahu (pred posledicami odziva represivne države), ko gredo stvari “predaleč”, pa so za svoje svoboščine pripravljeni marsikaj tudi žrtvovati. Takrat jim je zopet na voljo protestna participacija v svoji najagresivnejši obliki, in če razmišljamo na način “99%” (torej velika množica ljudstva proti maloštevilni eliti), je to sila, ki dosega več kot le kritično maso za politične spremembe.

7 Literatura

1. Abravanel, Martin D. in Ronald J. Busch. 1975. Political Competence, Political Trust, and Action Orientations of University Students. *Journal of Politics* 37 (1). Dostopno prek: www.jstor.org/stable/2128891 (11. marec 2013).
2. Adam, Frane. 1991. Politična participacija kot sestavina kakovosti življenja. *Družboslovne razprave* 8 (12): 102–117.
3. Almond, Gabriel A. in Sidney Verba. 1963. *The civic culture : political attitudes and democracy in five nations*. Princeton : Princeton University Press.
4. Barnes, Samuel H. in Max Kaase, ur. 1979. *Political Action : Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hills: Sage.
5. Brady, Henry E. 1999. Political Participation. V *Measures of political attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 737–801. San Diego: Academic Press.
6. Campbell, Angus, Gerald Gurin in Warren E. Miller. 1954. *The Voter Decides*. Evanston: Row, Peterson and Company.
7. Catterberg, Gabriela in Alejandro Moreno. 2005. The individual bases of political trust: trends in new and established democracies. *International Journal of Public Opinion Research* 18 (1). Dostopno prek: ijpor.oxfordjournals.org/content/18/1/31.full.pdf (24. marec 2016).
8. Citrin, Jack, Herbert McClosky, J. Merrill Shanks in Paul M. Sniderman. 1975. Personal and political sources of political alienation. *British Journal of Political Science* 5 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/193272> (22. marec 2013).

9. Citrin, Jack in Christopher Muste. 1999. Trust in Government. V *Measures of political attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 465–532. San Diego: Academic Press.
10. Craig, Stephen C., Richard G. Niemi in Glenn E. Sliver. 1990. Political efficacy and trust: a report on the NES pilot study items. *Political Behavior* 12 (3). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/586303> (28. marec 2013).
11. Crouch, Colin. 2014. Democracy at a TIPP'ing Point: Seizing a Slim Chance to Reassert Democratic Sovereignty in Europe. *Juncture* 21(3). Dostopno prek: <http://www.ippr.org/juncture/democracy-at-a-tipping-point-seizing-a-slim-chance-to-reassert-democratic-sovereignty-in-europe> (9. maj 2016).
12. Davies Boren, Zachary. 2015. TTIP controversy: Secret trade deal can only be read in secure “reading room” in Brussels. *Independent*, 14. avgust. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/ttip-controversy-secret-trade-deal-can-only-be-read-secure-in-reading-room-in-brussels-10456206.html> (9. maj 2016).
13. Delakorda, Simon. 2003. Elektronska demokracija v refleksiji izbranih politoloških kategorij: politične participacije, politične moči in politične akcije. V *S poti v digitalno demokracijo*, ur. Andrej A. Lukšič in Tanja Oblak, 81–98. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Easton, David. 1965. *A systems analysis of political life*. New York: John Wiley & Sons.
15. --- 1975. A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science* 5 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/193437> (28. marec 2013).

16. Franz, Damjan. 2003. Digitalna demokracija in politična kultura na primeru Slovenije. V *S poti v digitalno demokracijo*, ur. Andrej A. Lukšič in Tanja Oblak, 28–48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Giegold, Sven. 2015. The promised “transparency” around TTIP has been a sham. *The Guardian*, 31. avgust. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/31/transparency-ttip-documents-big-business> (9. maj 2016).
18. Greenpeace. 2016. *Greenpeace Netherlands releases TTIP documents*. Dostopno prek: <http://www.greenpeace.org/international/en/press/releases/2016/Greenpeace-Netherlands-releases-TTIP-documents/> (9. maj 2016).
19. Gripsrud, Jostein. 2009. Digitising the public sphere: two key issues. *Javnost – The public* 16 (1): 5–16.
20. Hafner Fink, Mitja, Brina Malnar, Slavko Kurdija, Samo Uhan in Janez Štebe. 2014. *Slovensko javno mnenje 2013: Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta, mednarodna raziskava Razumevanje vloge državljana in Ogledalo javnega mnenja*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm13/> (22. februar 2016).
21. Inglehart, Ronald in Gabriela Catterberg. 2002. Trends in Political Action: The Developmental Trend and the Post-Honeymoon Decline. *International Journal of Comparative Sociology* 43 (3-5). Dostopno prek: <http://cos.sagepub.com/content/43/3-5/300.full.pdf+html> (11. marec 2013).
22. Inglehart, Ronald in Christian Welzel. 2005. *Modernization, cultural change, and democracy: the human development sequence*. New York: Cambridge University Press.

23. Kaase, Max in Alan Marsh. 1979. Political Action. V *Political Action : Mass Participation in Five Western Democracies*, ur. Samuel H. Barnes in Max Kaase, 27–56. Beverly Hills: Sage.
24. --- 1979. Measuring Political Action. V *Political Action : Mass Participation in Five Western Democracies*, ur. Samuel H. Barnes in Max Kaase, 57–96. Beverly Hills: Sage.
25. Lipset, Martin Seymour. 1960. *Political man: the social bases of politics*. Garden City: Doubleday.
26. Makarovič, Matej. 2002. Politična participacija v desetletju demokratizacije. V *Demokracija v Sloveniji*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik, 65–88. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. Mihelj, Vlado. 2002. Mladi kot subjekt in objekt politike. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 105–164. Maribor: Aristej.
28. Mishler, William in Richard Rose. 2005. What Are the Political Consequences of Trust?: A Test of Cultural and Institutional Theories in Russia. *Comparative Political Studies* 38 (9). Dostopno prek: <http://cps.sagepub.com/content/38/9/1050.full.pdf+html> (28. marec 2013).
29. Muller, Edward N. in Thomas O. Jukam. 1977. On the Meaning of Political Support. *The American Political Science Review* 71 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/1961496> (22. marec 2013).
30. Newton, Kenneth in Pippa Norris. 2000. Confidence in public institutions: faith, culture or performance? V *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?*, ur. Susan Pharr in Robert Putnam, 52–73. Princeton: Princeton University Press.

31. Niemi, Richard G., Stephen C. Craig in Franco Mattei. 1991. Measuring Internal Political Efficacy in the 1988 National Election Study. *The American Political Science Review* 85 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/1963953> (28. marec 2013).
32. Noam, Eli M. 2003. *The Internet: Still Wide Open and Competitive?* Dostopno prek: <http://ssrn.com/abstract=2056037> (13. maj 2013).
33. Norris, Pippa. 2001. *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
34. Oblak, Tanja. 2003. Ali kaj e-participirate? V *S poti v digitalno demokracijo*, ur. Andrej A. Lukšič in Tanja Oblak, 51–67. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Pollock, Philip H. III. 1983. The participatory consequences of internal and external political efficacy: a research note. *The Western Political Quarterly* 36 (3). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/448398> (11. marec 2013).
36. Putnam, Robert D. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6 (1): 65–78.
37. Putnam, Robert D. 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
38. Reef, Mary Jo in David Knoke. 1999. Political Alienation and Efficacy. V *Measures of political attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 413–464. San Diego: Academic Press.
39. Sandovici, Maria Elena in Ola Listhaug. 2010. Ethnic and Linguistic Minorities and Political Participation in Europe. *International Journal of Comparative Sociology* 51 (1-2). Dostopno prek: <http://cos.sagepub.com/content/51/1-2/111.full.pdf+html> (10. marec 2013).

- 2013).
40. Seligson, Mitchell A. 1980. A problem-solving approach to measuring political efficacy. *Social Science Quarterly* 60 (4). Dostopno prek: <http://www.vanderbilt.edu/lapop/cr/1973-problemsolving.pdf> (25. marec 2013).
41. Splichal, Slavko. 2010. Javnost med “novimi” mediji in “starimi” teorijami. *Teorija in praksa* 47 (1): 8–21.
42. Stolle, Dietlind, Marc Hooghe in Michele Micheletti. 2005. Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation. *International Political Science Review* 26 (245). Dostopno prek: <http://ips.sagepub.com/content/26/3/245> (7. marec 2013).
43. Verba, Sidney in Norman H. Nie. 1972/1991. *Participation in America : political democracy and social equality*. New York; London: Harper&Row, Publisher.
44. Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman in Henry E. Brady. 1995. *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge; London: Harvard University Press.
45. Williams, Lee. 2015. What is TTIP? And six reasons why the answer should scare you. *Independent*, 6. oktober. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/voices/comment/what-is-ttip-and-six-reasons-why-the-answer-should-scare-you-9779688.html> (9. maj 2016).